

Kalaallit Nunaanni meeqqat
inuusuttullu tarnikkut
ikiorserneqarnissamut periarfissaat

Helle Hansen

*Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu tarnikkut
ikiorserneqarnissamut periarfissaat*

© VIVE aamma allattut, 2021

e-ISBN: 978-87-7119-960-4

Saqqaanik assiliisoq: Helle Hansen/VIVE

Suliniut: 301312

Aningaasaliisoq: MIO, Nunatta meeqqat pisinnaatitaaffiit sullissivia

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVE-p saqqummersitai issuarneqarsinnaapput, tunngavigisaq
erseqqissumik taaneqarpat.

Siulequt

Ilisimatusarnerup takutippaa, kinguaassiuutitigut atonerlugaasimaneq inuusuttullu arlalinnik ajornartorsiuteqartarnerat erseqqissumik imminnut ataqatigiissut, soorlu siusissumik anner-tuumillu imigassamik atuilersarneq, siusissukkut naartulersarnerit meerartaartarnerillu, meeqqat atuarfiata kingorna ilinniagaqanngitsoortarneq, inuunerup annikitsumik naammagisi-maarnera aamma imminut isiginerliorneq. Annertuumik tarnikkut sanngiiffeqarnermut aamat-taaq ersiutaapput inuusuttut akornanni imminut toqunniarluni eqqarsaateqartarnerit imminullu toqoriartarnerit annertuut. Pitsaaliuilluni suliniutit meeqqat inuusuttullu amerlanerit peroriartornerminni pitsaasunik atugassaqartitaanerminnik misigisaqarnissaannut qularnaare-qataasinnaapput, pitsaasumik inersimasutut inuuneqarnissaannut pisariaqartumik toqqissisi-manermik, peqqissutsimik ilikkariartornermillu kinguneqartut.

Nunatta meeqqat pisinnaatitaaffiit sullissiviata, MIO-p, VIVE qinnuigaa meeqqanut inuusut-tunullu tarnikkut atugarliortunut kommunini pitsaaliuilluni suliniutit qulaajaavigeqqullugit, Naala-gaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqaqatigiissutaa aallaavigalugu. Nalunaarusiamut siu-nertaaqqaaraluarpoq kommunini pitsaaliuinikkut suliniutit qulaajaaviginissaat.

Suliniutip ingerlanerani nassuerutigisariaqarparput kommunit susassaqarfiit akimorlugit pit-saaliuinikkut suliniutaat pillugit paasissutissanik pisariaqartunik aqqissuulluakkamik katersi-nissaq ajornartoq. Paarlaallugu nalunaarusiap meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarlior-tunut suliniutit assersuusiortpai. Nalunaarusiami inatsisit suliniutinut tunngaviusut allaaseri-neqarput, suliniutillu ulluinnarni qanorpiaq isikkoqarsinnaaneri assersuusiorneqarlutik. Kiisalu Kalaallit Nunaanni tamarmi meeqqat inuusuttullu naapertuuttumik tarnikkut ikiorserneqarnis-saasa qularnaarnissaannut akimmiffiunerpaasartut allaaserineqarput. Tamatumanilu tunngavi-gineqarput isumaginninnerup iluani suliaqartunik susassaqartunillu allanik meeqqanik inuusut-tunillu attaveqartartunik apersuinerit.

VIVE qujaffigerusuppai kommunini ingerlatsivinni pisortat sulisullu, ilaqtariinnik sullissivinni pisortat, soqutigisaqaqatigiinni sulisut aamma politiit, tamarmik misissuiner-mut tunnius-saqartut.

Misissuineq nalunaarusiallu nutsernera MIO-mit aningaasalerneqarpoq. MIO nalunaarusiap oqaaseqarfiginissaanut periarfissaqarnikuuvoq.

Carsten Strømbæk Pedersen

VIVE-mi Meeqqanut inuusuttunullu immikkoortumi ilisimatusarnermut misissueqqissaarner-mullu pisortaq

2021

Imai

Eqikkaaneq	5
Paasissutissatigut tunngavigisat	8
1 Siunertaq tunuliaqutarlu	9
2 Periuseq	14
2.1 Paasissutissanik katersineq.....	15
3 Neqeroorutit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut ikiorsiiniutaasut	18
3.1 Meeqqat inuusuttullu suliniuteqarfiginissaat pillugit inatsisit.....	18
3.2 Meeqqanut inuusuttunullu suliniutit toqqakkat.....	19
4 Meeqqat inuusuttullu ikorserneqarnissaannut akimmiffiit.....	25
4.1 Oqartussaasutut sulianik suliaqartarneq innersuussisarnerillu	25
4.2 Suliniutini sulisussaaleqineq	32
4.3 Oqartussaasut neqeroorutillu akornanni suleqatigiinneq.....	35
4.4 Politiit, atuarfiup peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinneq	36
5 Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut suliniutissatut kissaatigisat	39
5.1 Suliniutaareersunik annertusaaneq	39
5.2 Immikkut sullissanut suliniutissatut kissaatigisat	40
Najoqqutarisat.....	42

Eqikkaaneq

Nunatta meeqqat pisinnaatitaaffiit sullissiviata, MIO-p, VIVE qinnuigaa meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut kommunini pitsaaliuilluni suliniutit Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqaatigiissutaat aallaavigalugu qulaajaavigeqqullugit.

Nalunaarusiamut siunertaaqqaaraluarpoq kommunini pitsaaliuinikkut suliniutit qulaajaaviginis-saat. Pitsaaliuilluni suliniutit matumani pineqarput, meeqqanut inuusuttunullu immikkut taper-sersorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut suliniutit, aamma meeqqat inuusuttullu immikkut taper-sersorneqarnissaminnik pisariaqalersitsisinnaasunut, taakkua ilaqutaannut attaveqaa-taannullu suliniutit. Suliniutip ingerlanerani nassuerutigisariaqarparput kommunit susassaqaarfiit akimorlugit pitsaaliuinikkut suliniutaat pillugit paasissutissanik pisariaqartunik aaqquissuulluak-kamik katersinissaq ajornartoq.

Paarlaallugu nalunaarusiap meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut suliniutit as-sersuusiortpai. Suliniutit assigiinngisitaartut ilanngunneqarput – tamarmik meeqqanik inuusut-tunillu tarnikkut atugarliortunik ikorsiisinnaasut. Tarnikkut atugarliortunut tarnikkut nappaatit immikkut ilisimasalinnit suussusersineqarsimasut kisimik pineqaratik annertunerusumik isigi-neqarput. Tarnikkut atugarliorneq tassaasinnaavoq inuunermik naammagisimaarinninnginneq, tarnikkut nappaateqarnermut aamma tarnikkut nappaatit timikkut ersiuteqartut, stressertut misigineq, kiserliorneq, imminut ajoquserarluni pissusilersorneq imaluunniit sininniarnikkut ajornartorsiuteqarneq (Ottosen allallu, 2018). Nalunaarusiami aammattaaq inatsisit suliniutit tunngavigisaat allaaserineqarput, suliniutillu ulluinnarni qanorpiaq isikkoqarsinnaaneri asser-suusiortneqarlutik. Kiisalu Kalaallit Nunaanni tamarmi meeqqat inuusuttullu naapertuuttumik tarnikkut ikiorserneqarnissaasa qularnaarnissaannut akimmiffiunerpaasartut allaaserineqarput.

Suliniutit pingaarnerusutigut siunertaat aamma ajornartorsiutit suliniutit ikorsiivigisassaasa oqi-maassusiat allaaserinissaannut sinaakkutissatut atornerqarpoq 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqqulia'. 'Pitsaaliuinerup pingasunik teqquliani' killiffiit pingasuupput:

- *Pingaarnertut* pitsaaliuinerup siunertaraa inuttut ajornartorsiutit pinngitsoortinnissaat
- *Tulliullugu* pitsaaliuinerup siunertaraa inuttut ajornartorsiutit navianarsinnaasullu piaar-nerpaamik paasiniarlugillu killilernissaat
- *Pingajuattut* pinaveersaartitsinerup siunertaraa, inuttut ajornartorsiutit utersaartoornis-saannik pinaveersaartitsineq aamma inuttut ajornartorsiutit annertusiartorlutillu ajorne-rulersinnginnissaat.

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut suliniutaasartut, apersuinitinni atortussia-nilu kommuninit uagutsinnut nassiunneqartuni ersersinneqartut makkuupput:

- *Ilaqutariinnik sullissiviit* neqeroorutigisinnaasaat tassaapput pingaarnertut, tulliullugu pingajuattullu pitsaaliuineq – meeqqap inuusuttullu qanoq suliniuteqarfingeqarnera apeqqutaatillugu. Ataatsimut isigalugu, ilaqutariinnik sullissiviit pillugit ilisimasat ili-manarsisippaat, taakku tassaasut meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortutut sulini-uteqarfinginerini qitiusut, kisiannili ilaqutariinnik sullissiviit sullissisussaqaarnikkut ajornartorsiuteqartut, taamaalillutillu maannakkuugallartoq meeqqat inuusuttullu tamaasa ikiorsersinnaanagit.
- *Miljøarbejderit* 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqqulimmi' killiffiit assigiinngitsut akimor-lugit suliassat isumagisarpaat. Aqqusinermi nammineq ornigulluni sulineq tassaavoq

pingaarnertut pitsaaliuineq, tamatumani miljøarbejderip meeqqat inuusuttullu atavearfiginiartarpai, ajornartorsiutit sulil pillinnginnerini, ilaqutariinnilli katsorsaaneq tassaasinnaalluni aappaattut pingajuattullu pitsaaliuineq, ilaqutariinni ajornartorsiutit oqimaassusaat apeqqutaatillugu. Taamaalilluni miljøarbejdereqarneq isiginiarneqarsinnaavoq tassaasoq, ilaqutariinnik sullissiviit meeqqat inuusuttullu pisariaqartitaannik qitiutitsinerannik patajaallisaaniarneq.

- *Inuusuttunik siunnersuisartut* – miljøarbejderit assigalugit – 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqquliani' killiffiit akimorlugit sulisarput. Inuusuttunik siunnersuisartup assersuutigalugu suliaanut ilaasinnaavoq nammineq ornigulluni suliaqarnerit, soorlu aqqusinnermi, atuarfinni fritidsklubbinilu. Tamatuma siunertaraa pitsaaliulluni sulinerup patajaallisarnissaa, inuusuttunik siunnersuisartut ajornartorsiutit pileqqaarnerini aaqqiniarnissaannut peqataasinnaallutik. Inuusuttunik siunnersortit aammattaaq meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikiorserneqarnissamik neqerooruteqarnissamik suliaqarnermi qitiusumik inissisimapput.
- *Ammasumik siunnersuineq* – apersuinerni ersersinneqarpoq, neqeroorutitut pingaarutilittut, tassami meeqqat inuusuttullu ajornartorsiutit assigiinngitsut pillugit saaffiginninnissaminnut periarfissaqarput, taamaalillutillu siusissukkut pitsaaliuinerup suliniuteqarfigineqarsinnaallutik, ajornartorsiutit annertusinninnerini. Ilutigisaanik ammasumik siunnersuisarfik tassaasinnaavoq meeqqat inuusuttullu annertunerusunik ajornartorsiutillit saaffigisinnaasaat, ikiorserneqarlutik ingerlaqperiarnissaminnillu ikorfartorneqarlutik. Taamaalilluni ammasumik siunnersuisarneq 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqqullip' killiffiini pingasuni tamani atorsinnaavoq.
- *Ornittakkat* – apersuinerni taamatullu atortussatut kommunit nassiusaanni qitiutit atut ersersinneqarput tassaatillugit suliniuteqarfiit pingaarutilit, sulilu annertunerusumik isiginiarumasatut taaneqarlutik. Ornittakkat pingaarnertut aappaattullu pitsaaliuinerup ingerlatsisarput. Ornittakkat meeqqat inuusuttullu ajornartorsiutit pillugit saaffigisinnaavaat aamma tamaannarsinnaapput meeqqanik inuusuttunillu allanik tamanut inissaqartitsiffiusumi ataatsimooqateqarumallutik. Tamakku saniatigut periarfissaasinnaapput siunnersorneqarneq, nerinissaq aamma unnuinissaq. Ilutigisaanik ornittakkat ilaqutariinnik sullissivinni neqeroorutaasartut atorsinnaallugillu innersuussinnaavaat.

Ataatsimut isigalugu suliniutinut ilisarnaqutaavoq, tulluullugu pitsaaliuinerit annertuumik isiginiarneqarnerat, tamatumunnga ilanngullugit suliniutit meeqqanik inuusuttunillu tarnikkut atugarliortunik ikiortarialinnillu paasiniaaniarluni suliniutit, tassuunakkut ikiorsiissutit siusinnerusukkut amerlanernut anngussinnaaqullugit.

Apersorneqartut aammattaaq meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut pisariaqartutigit ikiorsernissaannut akimmiffiusartut arlallit saqqummiuppaat.

Pisortani sulianik suliaqartunik amigaateqarneq

Apersuinerni tamani pisortani sulianik suliaqartunik amigaateqarneq ersersinneqarpoq. Pisortani sulianik suliaqartunik amigaateqarnerup kinguneraa, sulianik suliaqartut ataasiakkaat suliarisassaat amerlasaqimmata, tamatumalu kingunereqqittarlugu sulianik suliaqarneq innersuussinerillu sivisuumik pisarnerat. Saniatigut aammattaaq piginnaanngorsarnissamik pisariaqartitsineq ersersinneqarpoq, tamatumunnga annermik ilanngullugu Meeqqanik oqaloqateqartarnermik pikkorissarnissat. Meeqqanik oqaloqateqarnermik piginnaasakinnerit kingunerisinnaavaat, meeqqat inuusuttullu suliap suliarineranut naammattumik peqataatin-

neqannginnerat. Apersuinerni aammattaaq pitsanngorsaatisatut siunnersuutit arlallit saqqummiunneqarput. Ingerlatsivinni pisortat ilaat oqaluttuarput, ilinniarsimasut amerlisarnissaannut naleqqiullugu najugaq qimannagu ilinniartitsisarnerit misilittagaqarfigilluarlugit. Saniatigut sumiiffinni arlalinni tapersersorneqarnissamut isumasioqatigiittarnissamullu periarfissat anner-tusarniarneqartarput, tamatuma aaqqissuulluarneratigut aamma qarasaasiakkut periarfissat atorluarnerisigut, ilinniarsimasut sumiiffinnut arlalinnut siammaassimatillugit.

Suliniutini sulisussaaleqineq

Ajornartorsiut siulianut assingusoq alla oqaatigineqartoq tassaavoq, suliniutini sulisussaaleqineq. Apersuinerit takutippaat, atorfiit inuttaqanngitsut arlaqartut – annermik nunaqarfinni, tamatumalu kingunerisinnaasarpaa, kommunimit neqeroorutit ilaasa piffissap ilaani uninngasariaqartarnerat aamma meeqqanut inuusuttunullu neqeroorutigineqarsinnaaneq ajornerisigut. Ilutigisaanik sulisut taarserartarput, apersorneqartullu naapertorlugit tamatuma kingunerisinnaavaa, meeqqat inuusuttullu tatigisinnaasaminnik attaveqalersinnaannginnerat. Apersuinerit naapertorlugit sulisut ilinniarsimanngitsut sulineranni ikorfartortarnissaat isiginiarneqarpoq, sulisut taakku amerlanertigut isorliunerusuni sulisuusarmata. Tamannali aammattaaq internetikkoorlugu pisinnaasarpooq. Qarasaasiakkoorlugu attaviit aammattaaq oqaatigineqarput meeqqanut tatigeqatigiiffiusumik attaveqalernissamut atorneqarnerusinnaasut, sivisuumik ataavartumik najuunnissaq ajornartillugu. Qarasaasiakkut attaveqartarnerit meeqqanik inuusuttunillu periarfissiisarput, inersimasup aalajangersimasup piffissami sivisunerusumi ataavartumik attavigisarnissaanut. Tamatumunnga peqatigitillugu meeqqanik oqaloqateqarnernik piginnaanngorsaanerup kingunerissavaa, meeqqat inuusuttullu naaperiarneqartutut misiginissaasa qularnaarnissaat aamma qarasaasiakkut attaveqaatit atorlugit ingerlatsinernut peqataanerminnik toqqisinartitsinissaat.

Pisortat neqeroorutillu akornanni suleqatigiinneq

Pisortani sulianik suliaqartut ulapittuarnerisa kingunerisa ilagaat, neqeroorutininik ingerlatsiviit misigisarmassuk kommunip attavigiuminaannera, aamma misigisarnerat meeqqanik inuusuttunillu ikiorsiiniarluni suliat unittartut, suliasat kommunimi sulianik suliaqartunut tunniunneqarnerisa kingorna. Kommunimi ataatsimi ilaqutariinnik sullissiviit misilittagaqarfigilluarpaat, kommunimi sulisut naapertuuttut attaveqatigiittut ataatsimeeqatigisarnerat, tassuunakkut qularnaarumallugu ilaqutariit pillugit paasissutissat pitsaanerusumik ingerlateqqinneqartarnissaat. Aamma suliat ingerlateqqitat uniinnarsimasutut misigineqartillugit, susassaqarfinni assiigiingitsuni pisortat ataatsimeeqatigiittarneri misilittagaqarfigilluarneqarput.

Suliat akimorlugit politiit, atuariup peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinnerit

Apersuineritigut malunnarpoq, kikkut tamarmik innuttaasut taakku susassaqarfinni tamani ikiorniarsarisaraat, kisianni susassaqarfiit ataasiakkaat susassaqarfiit allat sulerineri nalusarlugit, ilisimaneqarnerlu ajortoq suliat susassaqarfimmu allamut ingerlateqqitat qanoq pineqarner-sut. Pitsanngorsaataasinnaasutut siunnersuutaavoq, attaveqatigiittarfik ataatsimoortumik eqqarsariaaseqarnissamik qularnaarisussaq pilersinneqassasoq, isumaginninnerup iluani pitsaaliuineq kommunini ataasiakkaani isiginneriaasiuleqqullugu, peqqinnissaqarfik, kulturi, sunngiffik atuarfeqarfillu akimorlugit isiginneriaasiusoq. Assinganik siunnersuutigineqarpoq kommuninit akimorlugit attaveqqateqarfimmik pilersitsisoqassasoq, assersuutigalugu kommunaldirektørinik aamma politimesterimik inuttaqartunik, kommunit akimorlugit ataatsimoorlutik isumaginninnermut tunngasut qanoq inerisarneqarnissaannik tikkuussisussanik.

Meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut suliniuteqarfiginissaannut kissaatit

Kiisalu apersorneqartut aamma meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut ikiorserneqartarne-risa patajaallisarnissaannut tunngatillugu arlalinnik kissaateqarput. Siullertut kissaatigineqar-poq *ammasumik siunnersuisarnerit aamma ornittakkat annertunerusumik atorneqarnerisigut* suliniutit pioreersut patajaallisarneqarnissaat. Taakku tamarmik tassaapput suliniutit, meeqqat inuusuttullu ajornanngitsumik tikikkuminartumillu ikiortissarsiorfiginissaasaat, suliniutillu assi-giinngitsorpasuit pillugit saaffiginiffiginissaasaat. Tamanna tassaassaaq siusissukkut paasi-niaallunilu pitsaaliuinikkut suliniuteqarnermik patajaallisaaneq.

Ilutigisaanik apersorneqartut kissaatigaat, sullissanut aalajangersimasunut tunngatillugu suli-niutitik pilersitsisoqarnissaa, tamatumani pineqarlutik sullissat annertunerusumik taperser-sorneqartariaqartutut ikiortariaqartutullu misigineqartut. Kissaatigisat taakku ilagaat *aliasunne-rup nalaataqarnerullu pissuseqarfiginissaa* siunertaralugu kommunini suliniutit. Siumorneqartarpoq meeqqat inuusuttullu amerlasuut aliasunnermik nalaataqarnermillu misigisaqartartut, taamaammallu kissaatigineqarpoq meeqqat inuusuttullu aliasunnermik sakkortuumillu nalaataqartut ikiorsernissaannut suliniutitik pilersitsisoqassasoq, taakku kingunerisaannik tarnikkut ajornartorsiuteqalersinnagit. Taakku saniatigut aammattaaq kissaatigineqarpoq, meeqqanut inuusuttunullu imminut toqunnissaminnik ulorianartorsiortunut suliniutit amerlanerunissaat, tamatumunnga ilanngullugit suliniutit inuusuttunut imminut toqunnissaminnik eqqarsaateqartunut immikkut suliniutit, taama pisoqarnerani ikiorserneqarlutillu tapersersorneqarsinnaaqqullugit. Kiisalu kommunit ilaata allakkatigut nassiussamini allaaserivaa, inuusuttunut sakkortuumik qisuariartartunut naleqqiullugu suliniutitik neqeroorutaasinnaasunik amigaateqarneq misigisarlugu. Taamaattoq taamatut suliniutip annertussusissaatut kissaateqarneq imaluunniit sakkortuumik qisuariartoqartarnerata qanoq annertutiginera erseqqinnerusumik allaaserineqarsimangilaq. Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit 2020-mi qulaajaavigineranni paasineqarpoq, meeqqanut sakkortuumik qisuariartartunut inissat amigaatigineqartut. Tamatuma ilimanarsisippaa pineqar-tunut ikiorsiissutaasinnaasut killeqarnerat.

Paasissutissatigut tunngavigisat

Nalunaarusiamut tunngaviupput 2019-imi upernaakkut Kalaallit Nunaanni Københavnimiluun-niit inuit tikillugit apersuinerit 20-t. Apersuinerit 20-nit 18-it Kalaallit Nunaanni ingerlanneqarput marlullu Københavnimi. Apersorneqartut tassaapput ingerlatsiviit pisortaat tallimat, ingerlatsi-vinni sulisut arfineq-marluk, ilaqutariinnik sullissiviup pisortai marluk, apersorneqartullu arfinillit tassaapput susassaqtartut allat, soorlu MISI, Politiit, soqutigisaqatigiit qitiusumiittut kiisalu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik.

Saniatigut paasissutissat pioreersut misissoqqissaarneqarput, annermik kommunini suliniutit suliniutillu saaffigisaat, kiisalu ilusiliinikkut sunniuttartut sinaakkutigisallu suliniutit pivi-usunngortinnerinut sunniuteqarsinnaasut pillugit ilisimasat allaaserinninnerillu pioreersut kater-sorniarlugit. Atortussanik katersinissaq siunertaralugu kommunit tamaasa saaffigivagut, kom-muninillu pingasunit atortussanik nassinneqarluta.

1 Siunertaq tunuliaqutarlu

Ilisimatusarnerup takutippaa, kinguaassiuutitigut atonerlugaasimaneq inuusuttullu arlalinnik ajornartorsiuteqartarnerat erseqqissumik imminnut ataqatigiissut, soorlu siusissumik anner-tuumillu imigassamik atuilersarneq, siusissukkut naartulersarnerit meerartaartarnerillu, meeqqat atuarfiata kingorna ilinniagaqanngitsoortarneq, inuunerup annikitsumik naammagisi-maarnera aamma imminut isiginerliorneq. Annertuumik tarnikkut sanngiiffeqarnermut aammat-taaq ersiutaapput inuusuttut akornanni imminut toqunniarluni eqqarsaateqartarnerit imminut toqoriaraluartarnerillu annertuut. (Pedersen & Bjerregaard, 2012). Christensen-ip, Kristensen-ip aamma Baviskar-ip (2009) misissuinerisa takutippaat, niviarsiaqqat 15 %-ii nukappiaqqallu 25 %-ii minnerpaamik marlunnik ingerlanerliorfeqartartut, assersuutigalugu tassaasinnaasut nakkarsagaasarneq, tarnikkut atugarliorneq, ikinngutinik aporaaffeqartarneq imaluunniit kamaqartumik pissusilersortarneq. Saniatigut meeqqat 10-14-inik ukiullit affaasa missaat sumiginnagaanermik ataatsimik amerlanerilluunniit misigisaqarsimapput, timikkut pillarneqartut, angerlarsimaffimmi imigassamik atonerluinertut imaluunniit kinguaassiuutitigut innarlugaanertut iluseqartunik.

2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut akornanni misissuinerup takutippaa meeraanerminni persuttaanermik, imigassamik ajornartorsiutinik kinguaassiuutitigullu innarlugaanermik misigisaqartartut ikileriarsimasut. Inuusuttut 1995-imi inunngortut 1965-imiit 1980-imut inunngorsi-masunut sanilliullugit, meeraanerminni angerlarsimaffimmini imigassamik, persuttaanermik imaluunniit kinguaassiuutitigut innarlugaanermik ajornartorsiutinik annikinnerusumik misigisaqarsimapput. Taamaakkaluartoq inuusuttut utoqqaanerusunit amerlanerit ukiup kingulliup ingerlanerani imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermik imaluunniit imminut toqoriaraluarnermik aqquusaagaqarsimapput (Larsen m.fl., 2019).

Larsen aamma Bjerregaard (2019) misissuinerminni kisitsisinik assingusunik paasisaqarput, tassani Kalaallit nunaanni sisamaagaangata ataaseq angutillu quliugaangata ataaseq meeraa-nerminni kinguaassiuutitigut innarlugaanermik misigisaqarsimapput. Tamatuma saniatigut ka-laallit arnat amerlasuut angerlarsimaffimmini persuttagaasarput imaluunniit persuttagaanis-samik siorasaarneqartarlutik, tamatumani ilimagineqarluni meeqqat arlalitsigut takunnit-tuusartut (Larsen & Bjerregaard, 2019).

Meeqqat atuartut peqqissusaannik misissuinerup kingulliup (HBSC-ip) takutippaa, kalaallit meerartaasa 11-nik, 13-inik aamma 15-inik ukiullit pingajorarterutaasa missaat timikkut tarnik-kullu ajornartorsiutinik – inuuneramik pitsaassusaanut sunniuteqartunik - misigisaqartartut. Tamatumunnga ersiutaasartut nalinginnaanerpaat tassaapput niaqorlunneq, aliasunneq aamma sininniarnikkut ajornartorsiuteqarneq. Ersiutaasartut, peqqiilliornerit inuunerullu pit-saassusaata inuussuttuni appasinnera, inuussuttut inersimasutut inuunerminnut nassatarisin-naavaat (Niclasen, 2019).

Kalaallit Nunaanni inooqatigiissutsikkut ajornartorsiutit nutaajunngillat, misissuinerpassuillu meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut ilaqutaannullu tunngasut ajornartorsiutit upper-narsivaat. Misissuinerit nutaat takutippaat ineriartorneq ilorraap-tungaanut ingerlasoq, kisiannili ajornartorsiutit suli annertupput, taamaammallu pingaartuuvoq meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut qanoq ikiorserneqartarnissaasa isiginiarneqartuarnissaa.

Naalagaaffiit Peqatigiit 20. november 1989-imi ataatsimeersuarnerminni Meeqqat Pisinnaati-taaffii pillugit Isumaqqatigiissut akuersissutigivaat. Nunat 190-inik amerlanerit atsioqataapput.

Imaappoq isumaqatigiissut taanna nunarsuaq tamakkerlugu tassaalerpoq nunanit amerlanerpaaniit akuersissutigineqartoq. Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip meeqqanut pisinnaatitaaffiit tunngaviusut sisamat qularnaarpei:

- Tunngaviusumik pisariaqartitat soorlu nerisassaqaarnissap, peqqissuunissap najugaqarfeqaarnissallu piviusunngortinnissaannut pisinnaatitaaffeqaarneq
- Naammattumik ineriartornissamut pisinnaatitaaffeqaarneq
- Illersugaanissamut pisinnaatitaaffeqaarneq
- Oqartussaaqataanissamut pisinnaatitaaffeqaarneq.¹

Naalagaaffiit peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat 20. november 1989-imeersoq Danmarkip 1991-imi atuuttuulersippaa, 1993-imilu isumaqatigiissut aammattaaq Kalaallit Nunaanni atuuttuulerpoq.

Meeqqat pitsaasumik inuuneqaarnissamut pisinnaatitaaffeqaarnerat

- Naalagaaffiup pisussaaffigaa persuttaanernut sunulluunniit pitsaaliuinissaq illersuinissarluaamma taakkua kingunerinut tunngatillugu ikiorsiinissaq (art. 19)
- Naalagaaffiup pisussaaffigaa, meeqqamik allatut iliorluni isumassuunissaq meeqqamut pitsaanagerussat pisariaqalersippassuk, meeqqap angerlarsimaffimmini najugaqaannannginnissaa (art. 20)
- Meeqqap peqqussutsimi qaffasinnerpaanissaannut, peqqissutsikkut sullissinernut periarfissaqaarnissaminut il.il. pisinnaatitaaffeqaarnera. (art. 24).
- Meeqqap inuttut pissutsiminik ineriartortitseqaatasumik aamma inersimasutut peqataalluarluni inuunissaminut piareersaataasumik ilinniartitaanissaminut pisinnaatitaaffeqaarnera (art. 28 aamma 29).

Inatsisartut juni 2017-imi meeqqat tapersorsorneqaarnissaat pillugu inatsit nutaaq akuersisutigaat, taassumalu siunertaraa, "*meeqqanut tunngasutigut patajaatsumik inatsisiliornikkut meeqqat pisinnaatitaaffiisa qulakkeernissaat,*"

§ 1. Inatsisartut inatsisaat meeqqanut inuusuttunullu illersuineranut ikiorsiinerullu atorneqassaaq, meeqqat inuuniarnermikkut atugarliortut imaluunniit immikkut pisariaqartitsisut immikkut siunnerfigalugit. Inatsisartut inatsisaat manna naapertorlugu ikiorsiinerup siunertaraa meeqqat pisinnaatitaaffiisa qulakkeernissaat, kiisalu meeqqat inuuniarnermikkut atugarliortut imaluunniit immikkut pisariaqartitsisut ukioqatitit assigalugit inuttut ineriartornissaminut, ingerlalluarnissaminut, peqqissuunissaminut aammalu inersimasutut inuunerminni nammineersinnaasutut periarfissaqaarnissaat anguniarlugu.

Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik 2017-imi pilersinneqarpoq, peqataaffigisussaallugu meeqqat inuusuttullu inatsitigut isumannaatsuunissaasa patajaallisarnissaat Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup meeqqat pillugit sulianut atatillugu kommunit siunnersorlugillu ilitsersortassavai, kommuninilu tamani sulianik suliaqartarnerup assigiimmik pitsaassuseqaarnissaa qularnaareqataaffigisussaallugu. Tamatuma saniatigut Aqutsisoqarfiup sulianik suliaqartarnerup sivikillissarnissaa pineqartullu iluani piginnaasat annertusarnissaat isumagissavaa (Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 2017).

¹ Meeqqat pillugit isumaqatigiissut annertunerumik atuagassartaqarpoq uani: <https://www.unicef.dk/boernekonventionen-og-boerns-rettigheder/>

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Ataatsimiititaliaa 2017-imi Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutip maleruarneqarnissaa pillugu Kalaallit Nunaannut Danmarkimullu arlalinnik inassuteqaateqarpoq. Ataatsimiititaliap ilaatigut inassutigaa, Kalaallit Nunaata angajoqqaat meeqqaminnik sumiginnaanissaminnik ulorianartorsiortut tapersersorniarlugit suliniutit pitsanngorsassagai, aamma meeqqanik kinguaassiuutitigut atornerluisarneq akiorniarlugu suliniutit annertusassagai. Artikel 39 naapertorlugu naalagaaffiit peqataasut naapertuuttunik tamanik iliuseqassapput, meeqqap timikkut tarnikkullu peqqissinissaa inuiaqatigiinnilu inooqataaqilernissaa siuarsarniarlugu. Taamatut katsorsagaaneq inuiaqatigiinnilu inooqataaqilernissaq anguniarlugu suliaqarneq pissaaq, avatangiisini meeqqap peqqissusaanik, imminut ataqqineranik ataqqinassusianillu siuarsaasuni (Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Ataatsimiititaliaat, 2017).

Naalakkersuisut 2018-imi saqqummiuppaat kinguaassiuutitigut atornerluisarneq akiorniarlugu periusissiaq 2018-2022-mut atuuttoq (Killiliisa), 2018-imi novemberimi Inatsisartut² tamarmiullutik aalajangiuppaat, Naalakkersuisut kingusinnerpaamik 2019-imi ukiakkut nuna tamakkerlugu iliussissatut pilersaarut suliarissagaat, tamatumani siunertarlugu meeqqat inuusuttullu sumiginnagaasarnerisa annikillissarnissaat (Christoffersen, (aaq.), 2019; Naalakkersuisut, 2018). Nuna tamakkerlugu iliussissatut pilersaarutissatut siunnersuut, Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaannik piviusunngortitsinissaq anguniagaqartoq, 2020-mi maajip qaammataani atuuttuulersinneqarpoq.

Pineqartut saniatigut Danmarkimi Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik aamma Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik 2017-2020-mi suleqatigiillutik meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut suliniutini ajornartorsiutit qaangerniarlugit ingerlatseqatigiipput. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik 2017-imi sulianik suliaqartunut, ilaqutariinnik sullissivinnut aamma ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut arlalinnik inassuteqaateqarpoq, kommunini, ilaqutariinnik sullissivinni aamma ulloq unnuarlu paaqqinniffinni sulisunik apersuinerit arlallit tunuliaqutaralugit (Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik, 2017). Inaarutaasumik nalunaarussiaq 2020-mi saqqummiunneqarpoq, aaqqiissutissatut siunnersuutit 16-it imarlugit, taakku ataatsimut siunertaraat meeqqat inuusuttullu atugarliortut ingerlalluarnelernissaat peqqinnarnerusumillu ineriartornissaat (Isumaginninnermut Nunamullu Namminermut Ministeriaqarfik, Inatsisunik Atuutsitsinnermut Ministeriaqarfik aamma Naalakkersuisut, 2020). Aaqqiissutissatut innersuussutit ataatsimut isigalugit:

- Siusissumik iliuseqarneq pinaveersaartitsinerlu pingaarnersiorlugit, atugarliornermik, sumiginnarneqarnermik innarlerneqarnermillu ersiutit sapinngisamik siusinnerpaamik paasineqarsinnaaqqullugit.
- Meeqqat inuusuttullu pillugit suliassaqaarfimmi kommunini sullissinerup pitsanngorsarneqarnissaa, nalunaaruteqartoqarnerni oqartussat ullumikkornit sukkanerujussuarmik qisuariarsinnaatilerlugit.
- Katsorsaanissamut neqeroorutit amerlinissaat, illoqarfinni nunaqarfinnilu meeqqat inuusuttullu atugarliortut suli amerlanerusut ikiorneqarsinnaatilerlugit.
- Meeqqat inuusuttullu kinguaassiuutimikkut atornerlunneqarsimasut inatsisitigut illersugaanerisa annertusarneqarnissaat.

² Meeqqat inuusuttullu sumiginnagaasut ikilisinniarlugit nuna tamakkerlugu iliussissatut pilersaarummik kingusinnerpaamik UKA2019-mi saqqummiunneqartussamik Naalakkersuisut suliaqarnissaat pillugu Inatsisartuni aalajangiiffigisassatut siunnersuut. 21. november 2018, UKA 2018, oqaluuserisani 171.

Nunatta Meeqqat Pisinnaatitaaffiit Sullissiviata, MIO-p, VIVE qinnuigaa, Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissutaanni artikel 19 aamma 33 aallaa-vigalugit, meeqqanut tarnikkut atugarliortunut kommunini pitsaaliuinikkut suliniutit qulaajaavi-geqqullugit.

Artikel 19

Naalagaaffiit peqataasut inatsisitigut, ingerlatsinikkut, inooqatigiis-sutsikkut ilinniartitsinikkullu iliuu-sissatut maleruagassanik naleqquttunik tamanik aalajangiissapput, meeqqap angajoqaaminik imaluunniit akisussaasutut oqartussaasuminik imaluunniit inunnik allanik paarineqarnermini timikkut imaluunniit tarnikkut persuttaanernut, ajoqusiinernut imaluunniit atornerluinernut sunulluunniit imaluunniit sumiginnaalluni iliuuseqarfigineqarnermut, naalliutsitaanernut atornerluinernullu, tama-tumunnga ilanngullugit kinguaassiuutitigut atornerluinernut illersorneqarnissaa siunertaralugu.

Artikel 39

Naalagaaffiit peqataasut iliuusissatut maleruagassanik naleqquttunik tamanik aalajangersaassapput, tamatumunnga ilanngullugit inatsisitigut, ingerlatsinikkut, inooqatigiissutsikkut ilinniartitsinikkullu aalajangersakkat, meeqqat ikiaroomartunut aamma stoffinut sianiuteqarfinnik qitiusunik sunniisar-tunut, nunat tamalaat akormanni isumaqatigiissutini nassuiagaasunut illersornissaat siunertaralugu, aamma meeqqat stoffit taamaattut inatsisit unioqqutillugit tunisassiarinerinut niuerutiginerinullu atornerlugaanissaat pinaveersaarniarlugu.

Tunngavik: Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat.

Nalunaarusiap siunertareqqaaraluarpa, kommunini meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut ikior-serneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut pitsaaliuilluni suliniutit qulaajaaviginissaat, suliniutini saaffigisat allaaserinissaat, tamatumani assersuutigalugu ilanngullugu, sullissanut aalajanger-simasunik ajornartorsiutilinnut pingaarnertut saaffiginnittuunersut. Taama qulaajaanissaq pingaartuuvoq, meeqqat inuusuttullu ajornartorsiutinut assigiinngitsunut tunngatillugu ikiorser-neqarnissaminnut periarfissaasa paasiniarnissaannut naleqqiullugu, kiisalu ukioqatigiiaanut assigiinngitsunut naleqqiullugu ikiorserneqarnissamik neqeroorfigineqartarnersut paasiniassa-gaanni. Aammattaaq angorusutaq alla tassaagaluarpog qaqugukkut meeqqat inuusuttullu neqeroorutinut assigiinngitsunut innersuunneqartarnerat pillugu sulisut naliliisinnissaat – imaappog ajornartorsiutit qanoq oqimaatsigissanersut, meeqqat inuusuttullu neqeroorutinut in-nersuunneqassappata. Ilimagisaavoq kalaallit meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikiorserneqar-nissamik neqeroorfiginissaannut naleqqiullugu arlalinnik akimmiffeqartoq, taamaammallu siu-nertaalluni akimmiffiit tamakku nalunaarusiami qulaajaaviginissaat.

Suliniutitta ingerlanerani nassuerutigisariaqarsimavarput, kommunit akimorlugit pitsaaliui-nerannik aqqissuulluakkamik qulaajaanissamut pisariaqartunik paasissutissanik pissarsineq ajornartoq (kapitali 2-mi itisilerineq takuuk). Paarlaallugu nalunaarusiami meeqqanut inuusut-tunullu tarnikkut atugarliortunut suliniutinut qulinut assersuutit allaaserineqarput. Nalunaarusi-ami inatsisit suliniutit tunngavigisaat allaaserineqarput, suliniutillu qanorpiag ulluinnarni ilus-eqartinneqartarneri assersuusiorneqarlutik. Kiisalu Kalaallit Nunaanni tamarmi meeqqat inuu-suttullu tarnikkut ikiorserneqarnissaannut akimmiffiusut annerpaat allaaserineqarput. Tama-tumanilu tunngavigineqarput isumaginninnerup iluani sulisunik aamma susassaqartunik allanik meeqqanut inuusuttunullu attuumassuteqartunik apersuinerit. Nalunaarusiami tarnikkut atugar-lioneq ataatsimut isiginnittumik ima paasineqarpoq.

Nalunaarusiami matumani tarnikkut atugarliornertut tarnikkut nappaatit immikkut ilisimasa-
linit suussusersineqarsimasut kisimik pineqaratik annertunerusumik isigineqarput.
Pineqarput inuunermik naammagisimaarinninnginneq, tarnikkut nappaateqarnermut
aamma tarnikkut nappaatit timikkut ersiuteqartut, stressertutut misigineq, kiserliorneq, immi-
nut ajoqusertarluni pissusilersorneq imaluunniit sininniarnikkut ajornartorsiteqarneq

(Ottosen m.fl., 2018).

Nalunaarusiaq kapitalinut pingaarnernut ima agguagaavoq:

Kapitali 2-mi nalunaarusiami periutsitigut tunngaviit saqqummiunneqarput.

Kapitali 3-mi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut ikiorsertarialinnut suliniutit toqqakkat allaase-
rineqarput.

Kapitali 4-mi meeqqat inuusuttullu ikiorsernissaannut maanna akimmiffiusartut allaase-
rineqarput.

Kapitali 5-imi inuit apersorneqartut suliniutissatut siunissamilu isiginiagassatut kissaataat
saqqummiunneqarput.

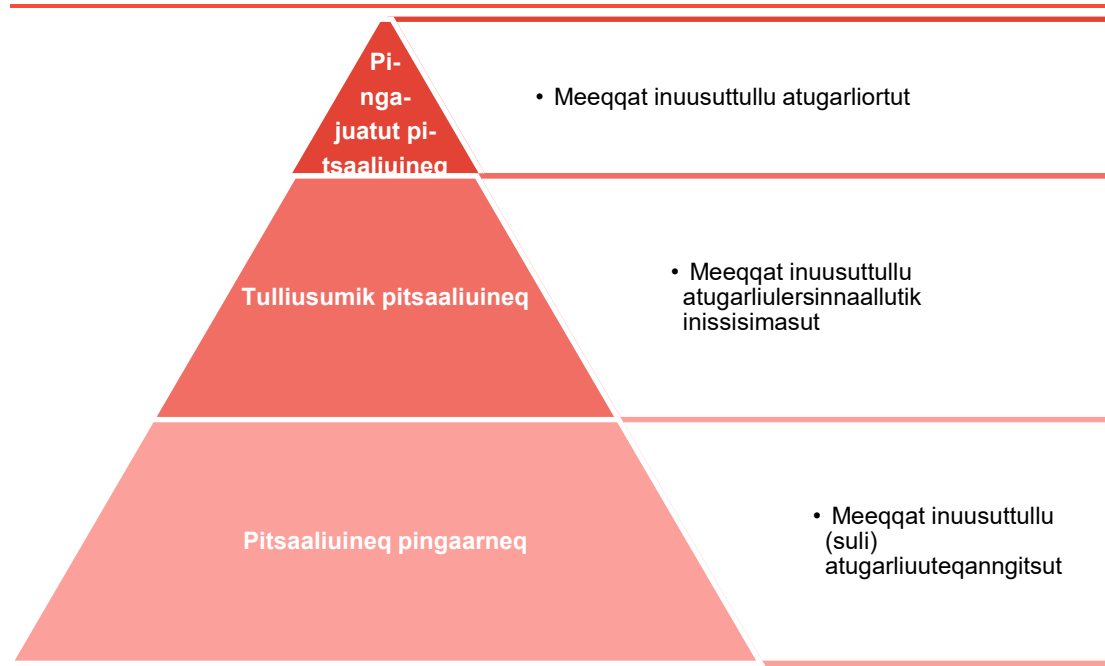
2 Periuseq

Qulaajaanermi qitiutinneqarpoq meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut ikiorsiiniutinik sunik neqeroorfigineqartarnerisa paasiniarnissaat. Isiginiakkat annertusillugit siusissukkut pitsaaliuil-luni suliniutit aamma suliniutit annertunerusumik akuliuffiusut sammineqarput. Tamatumunnga pissutaavoq tarnikkut atugarliortut tassaannaanngimmata innuttaasut suussusilikkanik tarnik-kut nappaatillit.

Qulaajaanermut aallaaviupput meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut imaluunniit tarnikkut atugarliulernissaminnut ulorianartorsiortunut pitsaaliuinikkut suliniutit. Pitsaaliuiner- mi pineqarput meeqqat inuusuttullu immikkut ikiorserneqarnissamik pisariaqartitsisut, aamma meeqqat inuusuttullu immikkut ittumik ikiorsertariaqalersinnaasut taakkulu ilaquataat attaveqaa- taallu. Saaffigisat 'pitsaaliuinerup pingasunik teqqqulia' atorlugu takutinneqarsinnaapput (tak. Takussutissiaqr 2.1).

Takussutissiaqr 2.1

'Pitsaaliuinerup pingasunik teqqqulia'

Tunngavik: Socialstyrelsen, 2018.

Pingaarnertut pitsaaliuiner- mi saaffigisaapput meeqqat inuusuttullu ulorianartorsiunngitsut ulorianartorsiulernissaallu ilimananngitsoq. Pingaarnertut pitsaaliuinerup siunertaraa inuttut ajornartorsiuteqalernissap pinaveersaartinnissaa.

Tulliuttumik pitsaaliuiner- mi saaffigineqarput meeqqat inuusuttullu amerlanertigut inunnik isumaginninnermut tunngatillugu ilisimaneqanngitsut, kisiannili eqqugaanissaminnut ulorianartorsiortut. Taamaalilluni tamatumani pineqarput meeqqat inuusuttullu ikiorserneqarnissaminnik tapersorsorneqarnissaminnillu pisariaqartitsisut, assersuutigalugu iliuuseqarfialugit ingerlatsinissaat pitsaaliornissaat siunertaralugu. Tulliuttumik pitsaaliuinerup siunertaraa, inuttut ajornartorsiutit ulorianartorsiortitsinnaasullu sapinngisamik piaarnerpaamik paasiniarlugillu killilernissaat.

Pingajuattut pitsaaliuinnermi saaffigineqartarput meeqqat inuusuttullu suussusersisamik immik- kut ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut. Arlalitigut tassaasarput pisortanit sullineqartut, iliuuseqarfigineqartullu. Tamatumani pitsaaliuilluni suliniuteqarnerup nassatarisarpaa, nalingin- naasumik ulluinnarni inuuneqalernissamut ineriartorluarnissamut tapersersuineq aamma meeqqatut/inuusuttut ingerlalluarluni inuuneqalernissamut tapersersuineq, kaaviaartut it- tumik ajorsiaruinnartumik pisoqarnissaa pinaveersaat. Taamaalluni taamatut pitsaaliuinerup siunertaraa, inuttut ajornartorsiutit utersaarnissaasa ajorsierarlutillu annertusiartuinnarnis- saasa pinaveersaarnissaat (Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik, 2018).

Suliniutit allaaserinerini aamma ineriartorfissat paasissutissiissut pingaarnert suussusiligaasa qulaajaaffiginerini, 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqqulia' atornerarpoq suliniutit pingaarnertut siunertaasa aamma ajornartorsiutit, suliniutit ikiorsiivigisassaasa oqimassusaasa allaaseri- neranni.

2.1 Paasissutissanik katersineq

Tulliuttumi allaaserineqarput misissuinnermut tunngavissatut paasissutissanik katersinerit.

Desk research (paasissutissanik pioreersunik misissuineq) ingerlanneqarpoq, paasissutissat allaaserinninnerillu pioreersut, annermik kommunini suliniutit suliniutillu saaffigisaat, kiisalu ilu- siliinnermut tunngasut sinaakkutigisallu, suliniutit piviusunngortinnerinut pingaaruteqarsinnaasut katersorniarlugit. Paasissutissanik katersuinissaq siunertaralugu kommunit tamaasa saaffi- givagut, kommuninillu pingasunit akissutisilluta.

Kommunini **ingerlatsivinni pisortat isumaginninnermut akisussaasut** apersorneqarput, kommunit suliniutaasa, meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut naleqqiullugu im- mikkut isiginiagaasa, kiisalu pineqartunut tunngatillugu akimmiffittut misigisartagaasa paasi- saqarfiginissaat siunertaralugu.

Kommunini tamani pisortamik apersuinerit tapertaqartinneqarput, **kommunini sulisunik** toq- qakkanik apersuinnermik ataatsimik apersuinnermilluunniit arlalinnik, taakku meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut immikkut isiginiarneqarnerinut akisussaapput taakkunanngaluunniit suli- aqartuullutik. Immikkut isiginianerit assersuutigalugu tassaasinnaapput angajoqqaanik pikko- rissaanerit, imminut toqunnissaminnut ulorianartorsiortunut suliniutit inuusuttunullu suliniutit allat. Matumanissaaq paasiniaavigineqarput kommunip suliniutai, suliniutillu ilisarnaqutaat aamma sullissat amerlassusii, sullissat ajornartorsiutaasa oqimaassusii, kiisalu sullissat ilaannut tunngatillugu kommuni suliniutitigut amigaateqartutut misigisarnersoq, aamma meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliuteqartut ikiorsernissaannut naleqqiullugu akimmiffiusinnaasut.

Kommunini marlunni **kommunimi ilaqutariinnik sullissiviit pisortaat** apersorpagut. Illoqarfiit ilaanni ilaqutariinnik sullissiviit tassatuaapput ilaqutariinnut meerartalinnut pitsaaliuinnermik neqerooruteqartartut imaluunniit pingaarnertut neqerooruteqarfiusartut, taamaallutillu tas- satuaallutiik ilaqutariinni ajornartorsiutinik pitsaaliuiniarlutik aamma meeqqat inuusuttullu akornanni atugarliortarnermik pitsaaliuiniarlutik neqerooruteqartutuat. Apersuinnerni qitiutin- neqarpoq ilaqutariinnik sullissiviit suliniutaasa qulaajaaviginissaat, aamma paasiniassallugu sulliassat ilaannut tunngatillugu suliniutinik amigaateqartoqartarnersoq, taakkunungalu tun- ngatillugu suliniutinik pilersitsiniarnermi akimiffeqartoqartarnersoq. Ilaqutariinnik sullissiviit meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut naleqqiullugu suliniuteqarnermi qitiusummata,

amerlanerit apersornissaat kissaatiginartikkaluarparput, kisianni misissuinerup annertus-susaata tamanna ajornartippaa.

Tabeli 2.1 Kommunini apersorneqartut sumiiffinnut agguaallugit

Kommune	Ingerlatsiviit pisortaat	Ingerlatsi- vinni sulisut allat	Ilaqutariinnik sullissivinni pisortat	MISI	Politiit	So- qutigisaqaqati giit
Kommune 1	1	1			1	2
Kommune 2	1	2	1			
Kommune 3	1	1				
Kommune 4	1	2				
Kommune 5	1	1	1	1		

Qulaajaanermut ilaatillugu aammattaq **qitiusumi susassaqaqtunik allanik** apersuisoqarpoq, soorlu MISI (MISI-mi sulipput tarnip pissusiinik ilisimasallit immikkullu atuartsinermut siunner-sortit, anermik atuarfiit suleqatigalugit meeqqanik ataasiakkaanik malinnaasartut, misis-suisartut siunnersuullutillu), politiit, soqutigisaqaqatigiit qitiusumi inissisimasut aamma Isuma-ginninnermut Aqutsisoqarfik. Taamaaliortoqarpoq suliniutit, akimmiffiusartut aamma susa-saqartut siunissami sulinissamut naleqqiullugu aaqqiissutaasinnaasunik isumaat annertuneru-sumik paasisaqaqfigiumallugit. Suliamut matumunnga sinaakkusiussanut ilaanngilaq, meeqqat inuusuttullu pisariaqartitatik pillugit isumaannik paasiniaanissaq. Taamaalilluni qulaajaanermut tunngaviupput, sulisut meeqqat inuusuttullu pisariaqartitaat pillugit isummersuutaat.

Kalaallit Nunaanni Københavnimiluunniit inuit naapillugit upernaakkut 2019-imi katillugit apersuinerit 20-t ingerlanneqarput. Apersuinerit 20-usunit 18-it Kalaallit Nunaanni inger-lanneqarput marlullu Københavnimi. Kalaallit Nunaanni apersuinerit marluk itisilerilluni apersui-nertut ingerlanneqarput, sinnerilu ataasiakkaaraluni apersuinerit ingerlanneqarlutik. Apersui-nerit tamarmik ilaatigut ilusilerikkamik apersuinerit ingerlanneqarput. Taamaalilluni apersui-nermut ilitsersuut apersukkanut assigiinngitsunut naleqqussagaq atornerqarpoq. Ilaatigut ilusi-lerikkamik apersuinermit misissuisumik alapernaallunilu oqaloqatigiinnissaq ajornarneq ajorpoq, taamaalillunilu qularnaarneqartarluni qitiusumik ajornartorsiutit unamminartullu qulaajarnissaannut ammasumik pissuseqarnissaq, apeqqutissat tamarmik siumoortumik nassuiarneqareersimatinnagit. Apersuinerit tamarmik immiunneqarput, kingornagullu tamakkiisumik imaqarniliatut allanneqarlutik. Tulliullugu imaqarniliat qulequtakkarlugit ilisarnaasersorneqarput (kode), tamatumalu kingorna qulequttat tamaasa akimorlugit misissueqqissaartoqarluni.

Apersugassarsiornermut atatillugu misigivarput, ulapittoqarnera kommunillu ilaanni sulisut taarsernerat pissutigalugit, apersugassanik isumaqateqarniarnerup assut ajornakusoornera. Kommunini tallimani tamani apersuisoqarpoq, kisiannili apersugassarsiornermi ajornartorsiutit kinguneraat, kommunit ilaanni sulisut atorfineqqammisut, taamaalillutillu kommunimi suliniuti-nik tamanik tamakkiisumik suli ilisimasaqalinngitsut, apersortariaqarsimagatsigit. Taamaam-mat paasissutissiisunik taakkunanga apersuinerit tassaanerupput ilusileeriaatsit pillugit apersuinerit, meeqqat inuusuttullu ikiorserneqarsinnaanerannut pingaaruteqartut, taamatullu apersuutigalutigit pineqartut iluanni sulisut suut akimmiffiit annertunertut isigineraat.

Suliniutit pillugit apersuinerit aqutigalugit ilisimalikkat ilaniarneqarput assigiinngisitaarnerutin-iarneqarlutillu, kommunit suliniutitit pillugit allatanik nassitseqqullugit qinnuiginerisigut. Tama-tumani piniarneqarlutik suliniutit, periusissiat, ingerlatsinerit kisitsisinnornerisa assi-

gisaasaluunniit - meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut ikiorserneqartarnerisa qulaajarnissaannut atorsinnaasut - allaaserinerisigut. Kisianni kommuninit paasissutissat, naammattumik assigiingisitaarluartumik aaqqissuulluakkamillu, kommunit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut ikiorsiissutitut suliniutaannik paasissutissiisut pissarsiarineq ajornarsimapput. VIVE-p qinnutigisaanut akissutitut kommunip ataatsip nassiuppai, kommunimi suliniutit aamma sulianik suliaqarnermi periutsit allaaserineri. Kommunip allap nassiuppai suliniutit pingasut pillugit paasissutissat toorneeralersorlugit tulleriissaakkat aamma ajornartorsiuteqarfiit pingasut suliniutaasinnaasunik amigaateqarfimmittut nalilikkatik. Kommunip ilassutitut ilisimatitsissutigaa, kommunimi suliniutit allaaserineqarnikuunngitsut. Kommunip allap nassiuppai kommunimi ilaqtariinnik sullissiviit ingerlassaannik takussutissiaq, kommunillu kingulliit VIVE-p saaffiginnissutaanut qisuariangillat.

Paasissutissat killeqarnerat pissutigalugu, nalunaarusiap imarivai suliniutit ulluinnarni qanoq isikkoqarsinnaanerinit assersuutit, apersuinernik paasissutissanillu tigusatsinnit tunngaveqartut. Kisianni maluginiagassaavoq paasissutissat annertussusiat pitsaassusaallu kommunini tallimani nikeraqimmata. Ilutigisaanik erseqqissarneqassaaq, apersuinerni taamaallaat pissarsiarineqarmata inuit meeqqanik inuusuttunillu atugarliortunik ikiorsiiniarlutik suliaqartut ilaannaasa isumaat. Qulequttat ajornartorsiutillu qulaajaanermi allaaserineqartut, apersuinerit ingerlanneqartut akimorlugit misissoqqissaarnerisigut paasisaapput, taamaalillutillu tassaallutik qulequttat ajornartorsiutillu susassaqtunit apersorneqartunit ersersikkumaneqartut. Qulequttat ajornartorsiutillu suussusersineqartut nikerartinniarlugit allanullu sanilliukkumallugit, siusinnerusukkut misissuisarsimanernit ilisimalikkat ilanngunneqarput. Paasissutissanik pissarsiniarnermi ajornartorsiutit oqaatigineqartut pissutigalugit ajornarsimavoq, qulaajaanermi siunertaaqqaarluartutut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut suliniutinik pio-reersunik aaqqissuulluakkamik qulaajaanissap sularinissaa, kisianni ataatsimut isigalugu VIVE-p nalilerpaa, qulaajaaneq pineqartup iluani ajornartorsiutit qitiusut suussusilernissaannut erseqqissarnissaannullu tapertaasinnaasoq, taamaammallu siunissami qitiusumik suliniutissat suussusilernissaannut aamma tapertaasinnaasoq.

3 Neqeroorutit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut ikiorsiiniutaasut

Kapitalimi uani allaaserineqarput neqeroorutit qitiusut Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaanni nr. 20, 26. juni 2017-imeersumi allassimasut, aamma suliniutit apersorneqartunit ersersinneqartut. Pineqarput suliniutit assigiinngisitaartut, tamatumunngalu ersiutaavoq, suliniutit apersuinerni ersersinneqartut tassaammata 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqquliani' – kap. 2-mi takussutissaq 2.1-imi takutinneqartumi - killiffinnik tamanik matussusii-sut. Taamaalilluni isiginiarneqarput siusissukkut suliniuteqarnerit, orniguttarluni sullissat tikillugit siunnersuinerit, ilaatigut aqqusinermi iltersuullunilu siunnersuisarnertut iluseqartut (pitsaaliuineq pingaarneq), kisiannili aamma suliniutit ajornartorsiuteqarnerup pileqqaarnerani atorsinnaasut (tulliuttumik pitsaaliuineq). Tamakku assersuutigalugu tassaasinnaapput suliniutit, meeqqanik inuusuttunullu inuunerminnik naammagisimaarinningsunik, imaluunniit stressernermik misigisartunik, kiserliortunik sinimmillu ajornartorsiuteqartunit ikiorsiisut, tamakku ingerlanerliornermut ersiutaasinnaammata (Ottosen il.il., 2018). Kingullertut minnerunngitsumilli suliniuteqarpoq inuusuttunut tarnikkut atugarliortunut imaluunniit timikkut ersiuteqalersunik tarniluuteqartunut imaluunniit imminnut ajoquserarlutik pissusilersuuteqartartunut saaffiginnittut (pingajuattut pitsaaliuineq).

Oqaatigineqareersutut suliniutit suussusilikkat, Kalaallit Nunaanni suliniutinik tamanik aqqis-suulluakkamik takussutissiiingillat, kisiannili inuit apersorneqartut saqqummiussaanni qitiupput, taamatullu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut tamanut ikiorsiinissamat naleqqiullugu akimmiffiusartut saqqummiunnerini qitiullutik.

3.1 Meeqqat inuusuttullu suliniuteqarfiginissaat pillugit inatsisit

Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik meeqqanut tunngasut pillugit qullersaalluni inatsisiliornissamat akisussaavoq. Naalakkersuisoqarfiup Qitiusumi Siunnersuisoqatigiit aqutigalugit kommunit siunnersortarpei, immikkullu pisoqartillugu sulisuminik kommuninut aallartitaqartarluni. Qitiusumi Siunnersuisoqarfik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmit pilersitaavoq, siunertaralugulu meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut tunngatillugu kommuninik siunnersuullunilu iltersuinissaq, pisortatut oqartussaaffiup tamarmiusup iluani inatsisitigut isumaginninnermilu suliassat tungaasigut ilisimasat periutsillu patajaallisarnissaat siunertaralugu. Ataani kipparissup iluani takutinneqarput ikiorsiissutaasinnaasut inatsimmi ersittut.

§§ 21-24/ Ikiorsiissutit, tak. §§ 21-24

- ilaqutariinnik pikkorissartsineq, ilaqutariinnik isumasioqatigiissitsineq imaluunniit attaveqaatit peqatigalugit ataatsimiittoqassasoq
- tapersorsorteqarnissaq aamma attaveqartarfeqarnissaq
- efterskolimiinnermi ikiorsiinissaq, tassunga ilanngullugu aningaasatigut ikiorsiinissaq
- ikiorsiineq alla meeqqap ineriartorneranik ingerlalluarnissaanillu qulakkeerinninnissamik siunertaqartoq, tassaasinnaavoq aningaasatigut ikiorsiinnermik neqerooruteqarneq.

Ikiorsiissutit immikkut ittut, tak. §§ 25-26

- angerlarsimaffimmi suliassanik, perorsaanermik, tarnip pissusaanik ilisimasalimmik, isumaginninnermik allatigulluunniit ikiorsiineq, tak. § 25, stk. 4, nr. 1

- ilaqtariinnik katsorsaaneq, atonerluisuunermik katsorsaaneq tassungaluunniit assingusoq, tak. § 25, stk. 4, nr. 2
- ilaqtariinni paarsisartuni imaluunniit ulloq unnuarlu paaqqinniffimmi oqjilisaassilluni inisiineq, tak. § 25, stk. 4, nr. 3
- Meeqqat ornittagaanni/paaqqinniffinni assigisaanniluunniit tapersersuineq, tak. § 25, stk. 4, nr. 4
- ornittakkami immikkut ittumik perorsaaviumik inissaqartinneqarneq, tak. § 25, stk. 4, nr. 5
- Angajoqqaannngortussanik ikiorsiineq, tak. § 26
- Siunersuineq, tak. § 20
- Malitseqartitsineq, tak. § 42, stk. 4-5.

Tunngavik: Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-meersoq

Ikiorsiissutit ulluinnarni piviusunngortinnissaannut akisussaaffik kommunini tallimaniippoq. Meeqqanik ikiorsisarneq pillugu inatsisartut inatsisaanni nr. 20, 26 juni 2017-imeersumi kommunalbestyrelsit akisussaaffii pillugit ima allaqqasoqarpoq:

§ 3. Kommunalbestyrelse iliuuseqarnermigut paasiniaanermigullu pisariaqassappallu Inatsisartut Inatsisaat una naapertorlugu ikiorsiinissamut neqerooruteqarnermi meeqqap kialuunniit alliarternanuk uku aallaavigalugit peqataassaaq:

- 1) atugarissaarnissaanut, peqqissuunissaanut ineriartornissaanullu
- 2) toqqissisimanartumi isumassuinikkut avatangiiseqarnissaanut
- 3) inersimasunut, ilaqtutanut inuttullu attaveqatigiittarfiinut toqqissisimanartumik aalajaatsumillu attavissaqartuarnissaanut
- 4) inersimasutut nammineersinnaassuseqarluni inuunerup angujartornissaata ilinniarnerni inuttullu ineriartornerani tatiginartunik sinaakkuteqarnissaanut.

Imm. 2 Meeqqap inuunerani pissutsit ataatsimut isigineqassapput sapinngisamillu siusissukkut tapersersorneqassalluni.

Kommunit ataasiakkaat nammineq aalajangersinnaavaat, meeqqanut tunngasut qanoq aaqqissuunneqassanersut, taamaammat kommunit akornanni assigiinngissuteqalaarpoq. Nalinginnaavoq illoqarfinni tamani isumaginninnermut allafeqartarneq, nunaqarfinnilu tamani kommunip allafeqartarnera, isumaginninnermili ingerlatsiviup aqunneqarnera illoqarfimmi pingaarnermi inissisimasarluni. Suliassat pisinnaatitaanerillu qanoq annertutigisut kommunit allaffiinut ataasiakkaanut tunniunneqartarnerat kommunimiit kommunimut nikerarpoq. Kommunit ilaanni aalajangiisinnaatitaanerup ilarujussua (assersuutigalugu aningaasalersuinissanut tulleriissaarinnissanullu) illoqarfimmi qitiusumiittarpoq. Isorliunerusunut sulisunik angalasoqartarnera, kommunit suliassanik aaqqissueriaasiisa ilagaat, kisianni angalatitaasartut qanoq akulikitsigisumik nunaqarfinnukartarnerat assigiinngeqaaq. Assersuutigalugu qaammatit arlallit allortarlugit imaluunniit ukiumut ataasiarluni angalasoqarsinnaasarpoq, sumiiffimmiit sumiiffimmut nikerartumik.

3.2 Meeqqanut inuusuttunullu suliniutit toqqakkat

Oqaatigineqareersutut nalunaarusiami matumani siunertaaqqaaraluarpoq, meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut ikiortariaqartunullu kommunit suliniutaannik qulaajaanissaq.

Kommunini tamani suliniutit qanorpiaq ittuunerat aaqjissuulluakkamik paasiniarneq ajornarmat, immikkoortumi uani allaaserineqarput, suliniutit inunnit apersorneqartunit ersersineqartut. Suliniutit ersersikkumaneqarsinnaapput meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut ikiorsiissutini qitiummata, aamma suliniutip pineqartup inerisarnissaa immikkut isiginiarneqarsimammat. Suliniutit immikkut ersersinniarneqartut tassaapput:

- Ilaqutariinnik sullissiviit
- Miljøarbejderit
- Inuusuttunik siunnersuisartut
- Ammasumik siunnersuisarneq
- Ornittakkat.

Ataatsimut isigalugu suliniutinut apersuinerni aamma/imaluunniit atortussani kommunit nassissaanni ersersineqartunut ilisarnaqutaavoq, 'pitsaaliuinerit tulliuuttut' annertuumik qitiutin-neqarmata, tamatumunnga ilanngullugit suliniutit meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut ikiortariaqartullu paasiniarnissaannut iluaqutaasinnaasut, taamaalilluni ikiorsiineq piaartumik amerlanernut anngussinnaaqullugu. Ilaqutariinnik sullissiviit ornittakkallu aamma suliniutinik neqeroorutinilluunniit annertunerusunik neqerooruteqartarput, kisianni apersuinerni qitiutin-neqartut tassaapput paasiniaalluni pitsaaliuillunilu suliat. Tulliuuttumi suliniutit immikkut ersersineqartut tamarmik immikkut saqqummiunneqassapput.

3.2.1 Ilaqutariinnik sullissiviit

Suliniutit ilaat apersuinerni aamma atortussani kommuninit VIVE-mut nassiuunneqartuni ersersineqartut tassaapput, ilaqutariinnik sullissiviit. Ilaqutariinnik sullissiviit kommunit meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut taakkulu ilaqaataannut sullissineranni pingaarnepaapput. Ilaqutariinnik sullissiviit Kalaallit Nunaanni tamarmi siammarsimasut 16-iupput, taakkulu arlalitsigut tassaasarput pineqartup iluani kommunimit neqeroorutituaasut. Ilaqutariinnik sullissiviit arlalinnik assigiinngitsunik neqerooruteqarput, assersuutigalugu ilaqutariinnik katsorsaaneq, pitsaaliuineq, siunnersuineq, ajornartoornermi ikiorsiineq, peqqissutsimik siursaaneq aamma katsorsaaneermik suliaqarneq. Neqeroorutit 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqquliani' killiffiit tamaasa matussuserpaat, tassami siusissukkut siunnersuineq neqeroorutigisarpaat, inuusuttup ajornartorsiuteqalinnginnissaa anguniarlugu ikiorsiinissamik siunertaqarlunilu ajornartorsiutit annertusiartunnginnissaannik siunertaqarsinnaasoq, aammattaarli pingajuattut pitsaaliuinerit katsorsaaneerusut annertunerusut neqeroorutaasarput, ajornartorsiutit ajornerulinnginnissaannik utersaartuunnginnissamilluunniit siunertaqartut. Ilaqutariinnik sullissiviit suliniutaat, nalinginnaasumik tapersiissutit ataanni ingerlanneqartarput, tak. §§ 21-24. Taakku tassaasinnaapput ilaqutariinnik pikkorissaanerit, ilaqutariinnik isumasioqatigiisitsinerit imaluunniit attaveqaatit ataatsimiisinneri kiisalu tapersiilluni suliniutit immikkut ittut, tak. §§ 25-26, soorlu ilaqutariinnik katsorsaanerit, atornerluisunik katsorsaanerit assigisaalluunniit, tak. § 25, imm. 4, nr. 2, aamma angajoqqaanngortussanik tapersersuinerit, tak. § 26.

Sumiiffinni amerlanerpaani meeqqat inuusuttulluunniit Ilaqutariinnik sullissivinnut innersuunneqartarput, suliamik sullissisotorisaminnit imaluunniit MISI-mit, kisianni aamma Ilaqutariinnik sullissivimmuut toqqaannartumik saaffiginnissinnaapput – ammasumik siunnersuisarneq aqquutigalugu. Illoqarfinni anginerusuni oqaloqatigiinnerit tarnip pissusiinik ilisimasalimmit ingerlanneqartarput, illoqarfinnili mikinerusuni isumagininnermi perorsaasumit imaluunniit isumagininnermi suliaqartumit ingerlanneqartarlutik. Illoqarfinni mikinerusuni nunaqarfinniluunniit

meeraq inuusuttorluunniit tarnip pissusiinik ilisimasalimmik oqaloqateqarnissaminik pisariaqartitsippat, illoqarfinni anginerusuni ilaqutariinnik sullissiviit imaluunniit sulisut angalasartut isumaqatigiissuteqarfigineqartarput. Taamaalluni meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut suliniuteqarfiginerini ilaqutariinnik sullissiviit pingaarnersaapput.

Artikel 3

1. Meeqqat pillugit sulissuteqarnerni tamani, taakku inunnik isumaginninnerup, eqqartuussiveqarnerup, pisortatut ingerlatsinerup imaluunniit inatsisiliornerup iluani pisortanit namminersortunilluunniit ingerlassaeneri apequtaatinnagit, meeqqamut pitsaanerususaaq salliutinneqartassaaq.

2. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat, pisinnaatitaaffiit pisussaaffiillu meeqqap angajoqqaa-vinut, akisussaasutut oqartussaasunut imaluunniit inunnut allanut inatsisilik tunngaveqarlutik meeqqamik akisussaaffiginnittunut atuuttut mianeralugit, meeqqap illersorneqarnissaa, tamannalu siunertaralugu inatsisitigut ingerlatsinikkullu iliuusissatut maleruagassat tamaasa aalajangersassallugit.

3. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat suliffeqarfiit, sullissinerit sullissiviillu meeqqanik isumaginninnissamut illersuinissamulluunniit akisussaasut najoqqutassianut, pisortanit aalajangiinnaati-taasunit aalajangersarneqartunut, naapertuuttuunissaat, pingaartumik isumannaatsuunissap, peqqin-nissap, sulisorisat amerlassusissaasa piukkunnaateqarnerisalu, kiisalu sulianik paasisimasalinnit nak-kutigineqarnissaasa tungaasigut.

Artikel 12

1. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat meeqqap, nammineerluni isummaminik saqqummiussi-sinnaalereersup, isummaminik taamaattunik pissutsini meeqqamut namminermt tunngassutilinni ta-mani akornuserneqarani oqariartuuteqarsinnaanermut pisinnaatitaaffeqarnissaa; meeqqap isummer-neri, ukiunut inerisimassusianullu naapertuuttumik pingaartinneqassapput.

2. Tamanna siunertaralugu meeraq annermik periarfissinniarneqassaaq, suliat meeqqamut tunngasut eqqartuussisarnermi oqartussaasunit imaluunniit ingerlatsinikkut oqartussaasunit sularineqarnerini, nammineerluni imaluunniit sinnisorisaaq imaluunniit sullissisoq naapertuuttoq aqutugalugu, naalagaaf-fimmi eqqartuussivinni periaaserineqartussatut aalajangersakkat naapertorlugit oqaaseqarnissaminut.

Tunngavik: Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat.

Taamaattoq Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarneranit (2018) aamma Isu-maginninnermut Nunamullu Namminermt Ministeriaqarfimmit, Inatsisilik Atuutsitsinermt ministeeriaqarfimmit Naalakkersuisunillu inassuteqaatinit (2020) ilisimavarput, Ilaqutariinnik sullissiviit suliaannut aammattaaq ilaasut, suliat pingaarnertut suliassaasa iluanniingikkalu-artut, soorlu AA-mi ataatsimiinnerit, pujortarunnaarniartunik pikkorissaanerit kiisalu utoqqarnik sammisaqartitsinerit. Ilaqutariinnik sullissiviit suliaannik misissueqqissaarnerup tikkuar-paa, meeqqat inuusuttullu amerlanerit pisariaqartitaannik ikiorneqassappata pisariaqartoq, ilaqutariinnik sullissiviit suliaqarfiisa annikillisarinnisaat, suliat meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut taakkualu ilaqutaannut neqeroorutitut killilerlugit. Tamatuma saniatigut pisariaqarpoq ilutigisaanik paasiniassallugu, suliassat suut susassaartunut allanut tunniun-neqarsinnaanersut. Kingulliullugu, minnerunngitsumilli, tikkuarneqarpoq, meeqqap inuusuttul-luunniit pisariaqartitaasa aallaaviginissaat anguniarlugu tamanut atuuttunik tunaartarisassa-liortoqartariaqartoq. Taamatut meeqqap inuusuttullu pisariaqartitaanik annertunerusumik isigi-niaaneq Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaannut naapertuuttuvoq.

Ataatsimut isigalugu ilaqutariinnik sullissiviit pillugit ilisimasat ilimanarsisippaat, ilaqutariinnik sullissiviit tassaasut meeqqanik inuusuttunillu tarnikkut atugarliortunik sullissinnermi pingaarn-erpaamik inissimasat, taamaattoq ilaqutariinnik sullissivinni inissaaq ajornartorsiutaavoq, tama-tumalu kingunerisaanik ilaqutariinnik sullissiviit meeqqat inuusuttullu ikiorneqarnissaminik

pisariaqartitsisut tamaasa ikiorsinnaasangilaat. Tamatuma saniatigut qularnaartariaqarpoq meeqqat inuusuttullu pisariaqartitaannik aallaaveqarluni ikiorserneqartarnissaat.

3.2.1.1 Miljøarbejderit

Ilaqutariinnik sullissiviit ilaat miljøarbejderit atorfinnik pilersitsinikuupput, pilersitsinissartil-luunniit sulissutigalugu. Siunertaavoq miljøarbejderit meeqqat immikkut sammisarissagaat, ilaqutariinnik sullissivinni neqeroorutit ilarpassui ilaqutariinnut saaffiginnittuummata. Taamaa-lilluni miljøarbejderit oqaatigineqarsinnaapput tassaasut, ilaqutariinnik sullissiviit meeqqat inuu-suttullu pisariaqartitaannik sullissinerannik qitiutitsinerminnik patajaallisaanerat.

Miljøarbejderit suliarisartagaat assigiinngitsuupput. Sumiiffiit ilaanni miljøarbejderit atuarfimmik politiinillu suleqateqarneq aamma isumagisarpaat, sumiiffinnili allani miljøarbejderi tassaane-rulluni meeqqanut inuusuttunullu nammineerluni orniguttartoq. Illoqarfiit ilaanni miljøarbejderi unnukut illoqarfimmi pisuttuarterpoq, meeqqanik inuusuttunillu oqaloqateqarluni, tamannalu – miljøarbejderip oqarneratut – meeqqanut inuusuttunullu pitsaasumik attaveqalernermik kin-guneqartarpoq. Sumiiffimmi allami miljøarbejderit illoqarfimmi biilertarput, meeqqanik inuusut-tunillu ikiortariaqartoqarnerisooq paasinierlugu. Miljøarbejderit 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqqulianut' naleqqiullugu pitsaaliuineri killiffiit arlallit isumagisarpaat. Aqqusinermi nammi-neq ornigulluni suliniuteqartarneq tassaavoq pingaarnertut pitsaaliuineq, tamatumani miljøar-bejderi ajornartorsiutit suli pilinnginnerini meeqqanut inuusuttunullu attaveqarnermik pilersitsi-niartarluni, assersuutigalugu ilaqutariinnik katsorsaaneq tassaavoq tulliuttumik pingajuattullu pitsaaliuineq – ilaqutariinni ajornartorsiutit oqimaassusaat apeqqutaatillugu.

3.2.1.2 Inuusuttunik siunnersuisartut

Suliat miljøarbejderip suliaanut eqqaanartut, aammattaaq inuusuttunik siunnersuisartumit isu-magineqarsinnaapput. Kommunimit ataatsimit atortussiani tiguneqartuni allaqqavoq, inuusut-tunik siunnersuisartut marluk atorfinitaasimasut, sapaatip akunnerisa naanerini unnukut un-nuakkullu sulisartussatut. Siunertaavoq inuusuttunik aqqusinermi aneertunik ujartuinissaq. Inuusuttunik siunnersuisartup suliasaraa, inuusuttut Ilaqutariinnik sullissiviup imaluunniit inuu-suttut ornittagaata neqeroorutaanut orniguttarnissaannut kaammattornissaat, tassani allaane-rusunik peqqinnarnerusunillu sammisaqarsinnaaqqullugit. Inuusuttunik siunnersuisartut aamma suliasaraat namminneq ornigullutik suliaqartarnissartik, soorlu atuarfimmi, fritidsklub-bini politiinilu. Tamatuma siunertaraa pitsaaliuilluni suliat patajaallisarnissaat, tamatumani lu inuusuttunik siunnersuisartut ajornartorsiutit pileqqaarnerinni aaqqiiniaqataasinnaapput. Taamaalilluni inuusuttunik siunnersuisartut namminneq ornigullutik suliaat, pitsaaliuiner-tut pingaarnertut tulliuttutullu iluseqarpoq.

Kommunit ilaannit allaaserisani inuusuttunik siunnersuisartup suliasai ima allaaserineqarput:

- Meeqqanik inuusuttunillu ataasiakkaaraluni oqaloqateqartarneq
- Meeqqanut inuusuttunullu isumaginninnikkut perorsaaner-mi sammisassanik pilersaa-rusiorlunilu ingerlatsinissaq, tamatumunnga ilanngullugit asiliartarnerit, silami sammi-sassat, pilersitsilluni timersorlunilu sammisassat il.il.
- Sulianik suliaqartunik, angajoqqaatut oqartussaasunik aamma meeqqap/inuusuttup attaveqaataanik allanik suleqateqarneq
- Susassaqarfinnut inuusuttup inuuneranut ilaasunut allanut naleqqiullugu namminneq orniguttarluni suliaqarneq, tamatumunnga ilanngullugit atuarfeqarfik politiillu
- Meeqqat inuusuttullu 18-it ataallugit ukiullit politiinit apersorneqarnerini kommunimut sinniisuuneq

- Sapaatip-akunnerisa naanerini unnukkut unnuakkullu nammineq ornigulluni suli-aqarneq, inuusuttut aqqusinermitillutik ikiaroorartunik atuisarlutillu persuttaaniartartut, Inuusuttut ornittagaanni sammisassanut allanut, toqqissisimanartumiillutik peqqinnartumillu peqataasalernissaat siunertaralugu.

Meeqqat inuusuttullu qulit 18-illu akornanni ukiullit, ilaqutariissutsimut, inooqatigiissutsikkut aamma/imaluunniit ilinniarnermut naleqqiullugu ajornartorsiuteqartut, inuusuttunik siunnersuisartumut innersuunneqartassapput. Inuusuttunik siunnersuisartup suliassaa tamanna pingajuattut pitsaaliuineranut ilaavoq, tamatumani inuusuttunik siunnersuisartup inuusuttumik ingerlatseqateqarnerup ingerlanerani, inuusuttoq ikiussavaa siunissani pillugu paasiniaallunilu kissaatigisaminik oqaasertaliinissaanut. Inuusuttunik siunnersuisartop inuusuttorlu suleqatigiinnerminni anguniakkat qanoq anguneqarsinnaanerit pillugu pilersaarusiussapput, inuusuttunillu siunnersuisartup inuusuttoq tapersersortuassavaa. Inuusuttunik siunnersuisartop isumaginninnikkut perorsaanermit inuusuttut sammisassaannik pilersaarusiortarpoq, ingerlatsilluni peqataallunilu, soorlu timersorneq, assassorluni suli-aqarneq, nerisassiorneq imaluunniit silami sammisaqarnerit. Sammisassat inuusuttup ingerlatsinermit anguniagaanut ikorfartuutaassapput. Tamakku saniatigut inuusuttoq sungiusarneqartarpoq isumaqatigiissutit eqquutinnissaannut, ataatsimoorluni sammisanut peqataanissamut, kiisalu ataasiakkaaraluni oqaloqateqartarnerit coachingilu peruseralugit meeqqamik/inuusuttumik siunissamut piareersaasoqartarluni.

Miljøarbejderit assigalugit inuusuttunik siunnersuisartut 'pitsaaliuinerup pingasunik teqeqquliani' killiffiit tamarmiusut iluanni sulisarput, taamatullu meeqqat inuusuttullu peroriartornerminni atugarisaannut naleqqiullugu kommunalbestyrelsip akisusaaffiisa tamarmiusut iluanni. Inuusuttunik siunnersuisartop aammattaaq meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikiorserneqarnissaannut tunngatillugu qitiusumi inissisimavoq.

3.2.1.3 Ammasumik siunnersuineq

Ammasumik siunnersuineq suliniutaavoq Ilaqutariinnik sullissiviit ataanniittoq, aammali Inuusuttunik siunnersuisarfiup ataani ingerlanneqarsinnaasoq. Matumani meeqqat inuusuttullu kinaanerit taanngikkaluarlugu saaffiginnissinnaapput. Apersuinerit ammasumik siunnersuineq qitiusumik neqeroorutitit ersersinneqarpoq, meeqqat inuusuttullu ajornartorsiutit assigiingitsut pillugit saaffiginnissaminnut periarfissaqarmata, taamaalillutillu siusissukkut pitsaaliuilluni suliniutit ilusilikkamik siunnersorneqarsinnaallutik, ajornartorsiutit annertusinnginnerini. Ammasumik siunnersuineq aamma atorsinnaavoq, meeqqat inuusuttullu oqimaannerusunik ajornartorsiuteqartut, piffissamilu sivilisunerusumi ikiorserneqarnissaminnik pisariaqartitsisut attavigilernissaannut kinaassusersinissaannullu. Taamaalilluni ammasumik siunnersuineq Inatsisartut inatsisaanni nr. 20-mi, 26. juni 2017-imeersumi § 20 naapertorlugu tulluittumik pitsaaliuinerit iluseqarsinnaavoq, aammali pingajuattut pitsaaliuinermit iseriarfissat atorneqarsinnaalluni, suliniutit annertunerusut aqqutigalugit.

Paasissutissiissutaasunit ersippoq kommunit ilaasa ammasumik siunnersuinerup nunaqarfinni atornissaa immikkut pingaartitarigaa. Tassani ilaqutariinnik ilitsersuisartut ukiumut marloriarlutik nunaqarfiit tamaasa ornittarpaat. Anguniarneqatarpoq ilitsersuisartut marluk nunaqarfiliartartut taakkuujuartarnissaat, ingerlaavartoqarnissaa qularnaarumallugu. Nunaqarfimmi kommunit allaffiata siumoortumik nalunaarutigisarpaa, qaqugukkat ilaqutariinnik ilitsersuisartut nunaqarfimmiissanersut. Tamatuma kingorna meeqqat inuusuttullu nunaqarfimmi ataqatigiissaa- risumut allatsisinnaapput, ilaqutariinnik ilitsersuisartumik oqaloqateqarumagunik.

3.2.2 Ornittakkat

Apersuinerni aamma immikkut isiginiakkatut kommuniq nassiusaani, meeqqat inuusuttullu ornittagassaannik pisariaqartitsineq isiginiarneqarpoq. Meeqqanut inuusuttunullu 18-it inorlugit ukiulinnut atuareernermik kingorna, unnukkat aamma sapaatip-akunnerisa naanerini ornissinnaasaminnik pisariaqartitsisunut ornittakkat. Taakku ilaatigut § 25, imm. 4, nr. 4-p ornittakkani/paaqqinniffinni assigisaaniluunniit allatut tapersersuinnermut aalajangersakkap ataaniipput, suliniutaallunilu 'pitsaaliuinerup pingasunik teqqequliani' tulluuttumik pitsaaliuinnermut ilaasoq. *"Meeqqat ilaqutarillu ingerlalluarnissaat pillugit inassuteqaatini"* (Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfik, 2009) allaaserineqarpoq, ornittakkat tassaassasut sumiiffiit, meeqqat inuusuttullu ornissinnaasaat ajornartorsiutimik aaqqiiviginissaannut ikiortissarsiorlutik, ilaatigullu tassaassasut meeraqatiminnik ataatsimooqateqarfigisinnaasaat, tamanut inissaqartitsisut, ilaatigullu aamma tassaassasut sumiiffiit meeqqat meeqqatut pissusilersorfigisinnaasaat, piler-sitsisinnaanermikkullu kaammattorneqarfigisinnaasaat. Tamakku saniatigut aammattaq siunnersorneqarnissaq, nerisinneqarnissaq unnuinissarlu periarfissaqartinneqassapput.

Ilutigisaanik ornittakkat neqeroorutinut meeqqanik ilaqutariinnillu sullissiviit ataanni kater-sorneqartunik atuisinnaallutillu taakkununga innersuussisinnaassapput.

4 Meeqqat inuusuttullu ikorserneqarnissaannut akimmiffiit

Siusinnerusukkut misissuisimanerit qulaajaanermullu matumunnga atatillugu apersuinerit takutippaat, meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikorserneqarnissaannik nalinginnaasumillu isumaginnikkut suliniutigineqarnissaannik killiliisumik arlalinnik akimmiffeqartoq. Apersuinerit takutippaat, pineqartup iluani suliniutit pitsanngorsartuarnissaat aamma ikiorsiisarnert siammaannerunissaat anguniarlugu nutaanik suleqateqartarnissaq kissaatigineqarlunilu piumasuseqarfingineqartoq, kisiannili aamma taamaaliornissamat arlalinnik akimmiffeqartoq. Ajornartorsiutit nutaajunngillat, taakkualu ilaat uani: *"Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut pitsaaneruseqarnissaq pillugu kalaallit qallunaallu oqartussaasoqarfiisa assigiinngitsunik suliallit akornanni suleqatigiinneq"* (Isumaginninnermut Nunaamilu Namminermi Pissutsinut Ministeeriaqarfik, Inatsisinik Atuutsitsinermut Ministeeriaqarfik aamma Naalakkersuisut, 2020) aamma uani: *"Angajoqqaat meeqqaminnik sumiginnaasarnerat akiorniarlugu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarussiaq 2020-2030"* (Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfik, 2020) allaaserineqarput. Taamaalilluni piffissami sivilisunerusumi pissutsit allanngortinnissaat ajornartorsiutillu aaqiiviginissaat isiginiarneqarnikuvoq.

Kapitalimi uani allaaserineqarput, inuit misissuinnermi matumani apersoneqartut, meeqqat inuusuttullu pisariaqartumik tarnikkut ikorserneqarnissaannut naleqqiullugu akimmiffiit qanoq misigisarneraat. Tamatuma saniatigut allaaserineqarput, misilittakkat ilikkakkallu isumalluarnartoqartut, apersuinerit ingerlanerini saqqummersut. Akimmiffiusartutut misigineqartut ataatsimut isigalugit makkununnga tunngasuupput:

- Oqartussaasutut sulianik suliaqartarneq innersuussisarnerillu
- Suliniutini sulisussaaleqineq
- Oqartussaasut neqeroorutillu akornanni suleqatigiinneq
- Politiit, atuarfiup, peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinneq.

4.1 Oqartussaasutut sulianik suliaqartarneq innersuussisarnerillu

Misissuinerit qulaajaanerillu arlallit tikkuarpaat, isumaginninnerup iluani sulisussaaleqineq nalinginnaasumik pingaarutilimmillu akimmiffiusoq. Meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikorserneqarnissamik neqeroorfiginissaannut naleqqiullugu, qulaajaanermi matumani paasivarput, sulisussaaleqineq immikkoortuni tulluuttuni itisilernerqartutigit sunniuteqartoq:

- Oqartussatut sulianik suliaqartussanik amigaateqarneq – tamatuma kingunerisinnavaa suliat suliarinerisa innersuussinerillu sivilisuumik pisarnerat.
- Meeqqanik oqaloqatigninnerit ingerlannissaannut piginnaasalinnik amigaateqarneq – tamatuma kingunerisinnavaa meeqqat inuusuttullu suliat suliarinerannut naammattumik peqataatinneqannginnerat
- Nalunaarutiginnittarneq suliaqarneq piffissami sivilisunerusumi isiginiarneqarsimavoq, kisianni nalunaarutiginnittarnerit amerliartornerat suli misigineqartarpoq.

4.1.1 Oqartussaasutut sulianik suliaqartartunik amigaateqarneq

"Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaata Kalaallit Nunaanni sulianut ilanngunneqartarneranik nalunaarusiami" (Pedersen allallu, 2016), paasineqarpoq, meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut naleqqiullugu unamminartut pingaarnerit ilagigaat sulisunik eqqortunik piginnaasalinnik sulisussaqaarniarneq taakkualu sulisoriinnarnissaat. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup suliniummut uunga atatillugu misissueqqissaarnerani: *"Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut naleqqiullugu Namminersorlutik Oqartus-sat isumaginninnermut tunngasutigut tapersorsornissaat pillugu"* 2017-imeersumi unamminartut assingusut takutinneqarput. Oqartussatut susassaqaarfimmud arlalitsigut unamminartinneqartarpoq, naammattunik nukissatigut sillimmateqannginneq, tamatumalu kingunerisarpaa sulisussarsiormerup ajornakusoortarnera, taamaammallu ataavartumik atorfiit inuttalerneranngitsut amerlasarlutik.

Sulisussaaleqinerup sulisullu taarseraannerisa annertungaatsiartup aamma kingunerivaat, meeqqat inuusuttullu ikiorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut, sulisut annertungaatsiartumik taarseraannerat misigisarmassuk, tamannalu VIVE-p apersuinerini arlalinni unamminartutut oqaatigineqarpoq. Apersuinerini arlalinni ersersinneqarpoq pingaartuusoq, meeqqanut inuusuttunullu tatigeqatigiiffiusumik attaveqatigiinnerup pilersinnissaa, kisiannili aamma naassuerutigineqarluni tamanna angujuminaatsuusoq, sulisut taarseraappallaarnerat pissutigalugu. Sulisut taarseraannernerisa ajornakusoortilersinnaavaat, meeqqat ataavassuseq toqqissisimanerlu aqqutigalugit imminnut ataqqinerisa ataqqinassuseqarnerisalu siuarsarnissaat, Meeqqat pillugit Isumaqatigiissummi artikel 39-mi ilaasutut.

Artikel 39

Naalagaaffiit peqataasut sutigut tamatigut naapertuuttunik iliuusissatut maleruagassioortassapput meeqqap qanorluunniit ilusilinnik paarinerlugaasimasup, iluaqutiginiagaasimasup imaluunniit atornerlugaasimasup, naalliutsitaasimasup allatulluunniit peqqarniingaartumik inuppalaanngitsumik nikanarsaataasumilluunniit pineqarsimasup imaluunniit pillagaasimasup sakkulersorluniluunniit eqqissiviilliornermi attorneqarsimasup timikkut tarnikkullu peqqissarneqarnissaanut siuarsaaniutissanik. Taamatut peqqissaaneq inuiaqatigiinnili inooqataaqqilersitsiniaaneq pisassapput meeqqap peqqissusianut, immi-nut tatigineranut inuttullu naleqassusianut siuarsaasussanik avatangiiseqartitsilluni.

Tunngavik: Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat.

Kommunini pisortanik sulisunillu apersuinnermi suliat amerlaqisut oqaluttuarineqarput. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissuinerani ilimagineqarpoq, sulisut ataasiakkaat tunngaviusumik suliaat 70-it 200-llu akornanniittartut. Sulisut ataasiakkaat suliaasa amerlanerisa, tamatumunngalu ilanngullugit sulisut taarseraannerisa kiisalu isumaginninnermi sulianik suliaqarnissamat piginnaasat amigaataanerisa kingunerisinnaavaat, oqartussaasutut sulianik suliaqarnerup amigarnera imaluunniit arriinnera, nalunaarutigineqartut amigartumik imaluunniit arriippallaamik suliarineqartarlutik, isumaginninnermi misissuinerit iliuusissatullu pilersaarutit amigartumik imaluunniit arriippallaamik suliarineqartarnerat kingunerisarlugu (Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik, 2017; Isumaginninnermut Nunamilu Namminermi Pissutsinut Ministeriaqarfik, Inatsisinik Atuutsitsinermut Ministeriaqarfik aamma Naalakkersuisut 2020)

Ilutigisaanik kommunimi sulisunit aamma soqutigisaqatigiit peqataatitaannit uparuarneqarpoq, arlalitsigut suliat nukinginnarnerusut kisimik ikiorsiiviginissaat periarfissaqartartoq, imaluunniit suliat tulleriissaarneqartariaqartartut, suliat annertunerpaanik ajornartorsiuteqarfiusut siulliunneqartarlutik, meeqqat annikinnerusunik ajornartorsiutillit imaluunniit aatsaat ajor-

nartorsiuteqalersut ikiornissaannut nukissaaleqineq imaluunniit sulisussaaleqineq pissutigalugu. Nalinginnaasumik oqaatigineqarpoq pitsaaliulluni suliaqarnissamut periarfissat killeqartut. Annertunerusumik pitsaaliulluni suliaqarsinnaanginnerup kingunerisinnaasai ilisimaneqarluarput. Tamanna assersuusiorneqarsinnaavoq, paasisutisiissut ilaasa apersorneqarnermini apequtigisaa manna issuarlugu:

Nukissat naammanginnerat pissutigalugu tulleriinni kingullinngortitaangajuttarput. Taava meeqqat taakku inuunerminni kingusinnerusukkut annertunerusunik ajornartorsiuteqalissappat, ikiorserneqarnissaminnik pisariaqartitsinertik annikinnerugallarmat ikiorserneqannginnertik pissutigalugu?

Artikel 3

1. Meeqqat pillugit sulissuteqarnerni tamani, taakku inunnik isumaginninnerup, eqqartuussiveqarnerup, pisortatut ingerlatsinerup imaluunniit inatsisiliornerup iluani pisortanit namminersortunilluunniit ingerlassaeneri apeqqutaatinngit, meeqqamat pitsaanerususaaq salliutinneqartassaaq.
2. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat, pisinnaatitaaffiit pisussaaffiillu meeqqap angajoqqaa-
vinut, akisussaasutut oqartussaasuinut imaluunniit inunnut allanut inatsisinik tunngaveqarlutik
meeqqamik akisussaaffiginnittunut atuuttut mianeralugit, meeqqap illersorneqarnissaa, tamannalu si-
unertaralugu inatsisitigut ingerlatsinikkullu iliuusissatut maleruagassat tamaasa aalajangersassallugit.
3. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat suliffeqarfiit, sullissinerit sullissiviillu meeqqanik isuma-
ginninnissamut illersuinissamulluunniit akisussaasut najoqutassianut, pisortanit aalajangiisnaati-
taasunit aalajangersarneqartunut, naapertuuttuunissaat, pingaartumik isumannaatsuunissap, peqqin-
nissap, sulisorisat amerlassusissaasa piukkunnaateqarnerisalu, kiisalu sulianik paasisimasalinnit nak-
kutigineqarnissaasa tungaasigut

Tunngavik: Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat.

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaannut naleqqiullugu, tunngaviulluinarpoq, meeqqat tamarmik ikiorserneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarmata. Kisianni Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarneranit erserpoq, suliassaqarfiit tamaasa akimorlugit ulluinnarisamut ilisarnaqutaasoq meeqqanut ikiorserneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut 'ikuallattunik qatserineq', tamatumani pissutigalugu ajornartorsiutaat suli annertusingitsunut, siusissukkut pitsaaliuinnissamut nukissaqartoqannginnera. Tamatuma kingunerisarpaa, arlalitsigut suliani nukinginnarnerpaaginnarni iliuuseqartoqartarnera. Tamanna aamma erserpoq Inuit Pisinnaatitaaffiinnik Sullissiviup 2021-mi aamma Nakkutilliinermik Ingerlatsiviup nalunaarusaanni (Christoffersen aaq., 2019; Ilaqutariinnut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalackersuisoqarfik, 2017). Suliani nukinginnarnerpaaginnarni iliuuseqartoqartarnera annertuunik kinguneqarsinnaavoq. Tamanna ilaatigut takuneqarsinnaavoq Statens Institut for Folkesundhed-ip misissuinerani (Pedersen & Bjerregaard, 2012), tassani ersermat, sumiginnagaaneq, allanut attaveqarniarnerit ajornartorsiutitaqartut, attaveqaatinik pingaarutilinnik amigaateqarneq taakkulu kingunerisaannik ingerlanerliorneq, tassaasut pissutsit inuusuttut imminut toqoriaraluartarnerminnut namminneq pissutaatinnerusartagaat. Ingerlanerliornermut ersiutit piffissami ungasinnerusumi annertuumik sunniuteqarsinnaapput, piffissaagallartillugu sulissutigineqanngikkunik. Ilutigisaanik sulianik suliaqartut misigisarput meeqqat inuusuttullu 'oqimaatsunik' imaannaanngitsuniillu suliassartallit amerliartortut, tamatumalu sulisut suliaminnik ilisimasaqarluarnissaat piumasaaqatitarivaa. Suliassat imaannaanngitsut amerlinerat pissuseqarfiginiarlugu immikkoortortaqarfiit oqartussaasut iliuuserisagaasa ilagaat, sulianik suliaqartut suliassani nukinginnartuni kisimiillutik sulinngisaannarnerat, tamatigulli suleqatiminnik suleqateqartarlutik. Arlalitsigut aammattaaq pisortamik suliamut ilaasoqartarpoq. Pingaarnerusutigut isigalugu Isumaginninnermut

Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarneranit ersippoq, nukinginnartunik suliaqarneq nukissanik atuiffiungarmat, suliat annertunnginnerusut suliarinissaannut akimmiffittut isigineqarlutik, aamma susassaqarfiup pingaarnerusutigit periusissiuunnissaanut aqqissuulluakkamillu ineriartortinnissaanut akimmiffiullutik (Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik, 2017).

"Angajoqqaat meeqqanik sumiginnaasarnerat akiorniarlugu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut 2020-2030"-mi (Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik, 2020) aamma Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu atugarliortut suliniuteqarfiginerat patajaallisarniarlugu susassaqarfiit akimorlugit ataatsimiititaliamit inassuteqaatini, meeqqanut inuusuttunullu tunngasuni sulianik suliaqartarnerup nukittorsarnissaat qitiutinneqarpoq, tamatumani aqqutiginiarneqarluni piginnaasanik annertusaaneq, inatsisit malillugit suliassat suliarinissaannut pitsaanerpaanik piginnaasaqareernissaq qularnaarniarlugu, ilutigisaanillu sulisut kajumissusiat annertusarniarneqarpoq tamanna aqqutigalugu suliinnarnissaat siunertaralugu. Siunertaavoq piginnaanngorsaanerup sulisullu suliffimminniiginnarnerisa - ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu sulianik suliaqartuni ataasiakkaanit suliaasartut ikilisinnissaat peqataaffigisagaat.

4.1.2 Meeqqanik oqaloqateqarnermi piginnaasanik annertusaaneq

Apersuinerit paasinarsisippaat, sulisussarsiornermi ajornartorsiutit pissutigalugu, isumaginninnerup iluani ilinniagaqanngitsunik annertuumik sulit atuisoqartoq. Taakku tassaasinnaapput sulisut ilinniagaqanngivissortut imaluunniit suliap allap iluani ilinniagallit. Meeqqat inuusuttullu tarnationit ikiorserneqarnissamat periarfissaqarnissaasa qularnaarniarneranni suut akimmiffiusarnerisut apeqqutigineqarmat, ingerlatsivimmi pisortaq ima akivoq:

Sumiiffiit ilinniarsimasunik sulisoqarfiunngitsut. Qanoq ikiorsiinissartik nalornilersarpaat.

Sulisussarsiornermi ajornartorsiutit pissutigalugit, sulisorisat ilinniarsimasut sulisoriinnarnissaat ingerlaavartumik isiginiarneqartarpoq. Apersuineri oqaatigineqarpoq, pikkorissaanerit ilinniartitseqqinnerillu sulisut sulisoriinnarnissaat siunertaralugu atorineqartuutut, tassuunakkut suliffimmiiginnarnissaq pilerinarneroqqullugu:

Sulisut aalaakkaasumik sulinissaat taarseraatinnginnissaallu siunertaralugit, pikkorissarnissaat, ilinniarnissaat ilinniaqqinnissaallu neqeroorutigisarpagut.

Apersuineri ingerlatsivinni pisortat, sulisut soqutigisaqaaqatigiillu ilaata immikkut piginnaanngorsarfigisariaqartoq taavaat, tassalu meeqqanik oqaloqateqarneq. Apersuineri paasissutisiisut arlaleriarlutik eqqaavaat meeqqanik oqaloqateqartarneq pillugu pikkorissaanissat pisariaqartinneqartut, misilittakkat naapertorlugit tamannarpiaq sulisunut unamminartoqartarmat. Artornarsinnaasut pillugit meeqqanik oqaloqateqarneq, tamatumunnga assersuutigalugu ilanngullugit innarlagaasimanagerit pillugit, pingaaruteqartuupput, oqaloqatiginnerillu taama ittut, malitsigisaannik suliniuteqarnissaq pisussaaffiuvoq. Taamaammat pingaartuuvoq sulisut meeqqamik oqaloqateqarnissaminut naapitsinissaminnullu suliaminnut tunngatillugu ilisimasaqartuunissaat. Meeraq upperineqartutut misigitinneqanngikkuni, ikiorserneqarlunilu illersorneqanngikkuni, kingunerisinnaavaa nutaamik innarlagaasutut misiginera, meeqqap inersimasumit tatigalugu saaffigisaminit sumiginnagaasutut misigineratut iluseqartumik (Langballe, 2011). Taamaammat pingaartuuvoq sulisut meeqqanik inuusuttunillu innarlagaasimasunik sullissisuusut, meeqqamik pissutsit artornartut oqimaatsullu pillugit oqaloqatiginnillutik suliassaminut piginnaaneqarluarnissaat.

Artikel 3

1. Meeqqat pillugit sulissuteqarnerni tamani, taakku inunnik isumaginninnerup, eqqartuussiveqarnerup, pisortatut ingerlatsinerup imaluunniit inatsisiliornerup iluani pisortanit namminersortunilluunniit ingerlassaeneri apeqqutaatinnagit, meeqqamut pitsaanerussaq salliutinneqartassaaq.

2. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat, pisinnaatitaaffiit pisussaaffiillu meeqqap angajoqqaavinit, akisussaasutut oqartussaasunit imaluunniit inunnut allanut inatsisilik tunngaveqarlutik meeqqamik akisussaaffiginnittunut atuuttut mianeralugit, meeqqap illersorneqarnissaa, tamannalu siunertaralugu inatsisitigut ingerlatsinikkullu iliuusissatut maleruagassat tamaasa aalajangersassallugit.

3. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat suliffeqarfiit, sullissinerit sullissiviillu meeqqanik isumaginninnissamat illersuinissamulluunniit akisussaasut najoqqutassianut, pisortanit aalajangiisnaatitaasunit aalajangersarneqartunut, naapertuuttunissaat, pingaartumik isumannaatsuunissap, peqqinnissap, sulisorisat amerlassusissaasa piukkunnaateqarnerisalu, kiisalu sulianik paasisimasalinnit nakkutigineqarnissaasa tungaasigut

Artikel 12

1. Naalagaaffiit peqataasut qularnaassavaat meeqqap, nammineerluni isummaminik saqqummiussinnaalereersup, isummaminik taamaattunik pissutsini meeqqamut namminermt tunngassutilinni tamani akornuserneqarani oqariartuuteqarsinnaanermut pisinnaatitaaffeqarnissaa; meeqqap isummerneri, ukiuinut inerisimassusianullu naapertuuttumik pingaartinneqassapput.

2. Tamanna siunertaralugu meeraq annermik periarfissinniarneqassaaq, suliat meeqqamut tunngasut eqqartuussisarnermi oqartussaasunit imaluunniit ingerlatsinikkut oqartussaasunit suliarineqarnerini, nammineerluni imaluunniit sinnisorisat imaluunniit sullissisoq naapertuuttoq aqquugalugu, naalagaaffimmi eqqartuussivinni periaaserineqartussatut aalajangersakkat naapertorlugit oqaaseqarnissaminut.

Tunngavik: Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaat.

Qulaajaanermi matumani apersorneqartut, arlaleriarlutik eqqaavaat meeqqanik oqaloqateqartarneq pillugu pikkorissarnissat pisariaqartinneqartut. Pissutigalugu tamanna sulisunit arlalinnit immikkut unaminartutut misigineqartamat, aammali sumiifiit ilaanni misigineqartarmat, meeqqat anginerusut inuusuttullu imminnut pillutik saaffiginnittartut, kisiannili angajoqqaavisa attaviginissaat ajornakusoortarluni. Taama pisoqartillugu sulisut pisariaqartippaat, tunaartarisinnaasanik periuseqarnissaaq, angajoqqaat suliamik suliaqarnermut tapersiisnaanngippata peqataanissartilluunniit kissaatiginngippassuk. Ilutigisaanik pingaartuuvoq meeqqat eqqortumik peqataatinnissaasa eqqumaffiginissaat, tassuunakkullu qularnaarlugu katsorsaalluni ingerlatsinisamik aalajangiinermut meeqqat akisussaaffilerneqannginnissaat. Ingerlatsivimmi pisortaq oqaluttuarpoq:

Isumaqarpunga meeqqanik oqaloqateqarneq pikkoriffiginerusariaqaripput. Ilinniasimannigtortatta– imaluunniit taakkua ilaasa – akuliunnissartik ernumagilaartarpaat. Meeqqat peqataatinnissaat maanna inatsisitigut pisussaaffiuvoq, taamaammat pikkorinnerulissagutta pikkorissarnerit amerlanerusariaqarput.

Apersuineri ujartorneqarpoq, meeqqat qanoq peqataatinneqarnissaat pillugu ilinniartinneqarnissaaq, tassuunakkut sulisut piginnaaneqarneruleqqullugit. Kommunini assigiinngitsuni marlunni ingerlatsivimmi pisortaq aamma ilaqtariinnik sullissivimmi pisortaq ilassutitut oqarput, illoqarfinni nunaqarfinnilu akisussaaffigisaminni init meeqqanik oqaloqatiginiffiusinnaasut amigaataasut.

Piginnaasat amigarneri aamma sulianik suliaqarnermi meeqqat inuusuttullu peqataatinnissaasa amigartumik isiginiarneqartarnerat, misissuineri uani oqaatigineqartut, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissuineranit taperserineqarput (2017), tassani takutinneqarmat

oqartussaasutut sulianik suliaqarnermi annermik angajoqqaat isiginiarneqartartut. Angajoqqaat ingerlaavartumik peqataatinneqartartut, Meeqqat ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut inatsisaanni piumasaasutut meeqqat inuusuttullu sulianik suliaqarnermut iliuusissatullu pilersaarutit ilusilersornerinut peqataatinneqartarnerisut qanorlu tamanna pisarnersoq erserterluppoq.

§ 2. Inatsisartut inatsisaat una malillugu aalajangiinerit meeqqamut ajunnginnerpaasussaq aallaavigalugu aalajangiinerusassapput.

Imm. 2. Meeqqamut tunngasuni pissutsini tamani meeqqap nammineq isumai pingaartinneqassapput aamma meeqqap ukiuinut perorsimassusianullu pissusissamisoorumik eqqarsaatiginnittoqassalluni.

§ 43. Kapitalini 8-9-ni aalajangersakkat naapertorlugit meeqqamik ikiorsiinissamik suliniuteqarnermik kiisalu kapitali 11-mi aalajangersakkat naapertorlugit ikiorsiinissamik suliniuteqarnermik unitsitsinissamik aalajangiisoqalersinnagu, meeraq oqaloqatigineqaqqaassaaq.

Tunngavik: Inatsisartut inatsisaat nr. 20 26. juni 2017-meersoq

2017-imi juni-mi meeqqat tapersersornissaat pillugu inatsit nutaaq Inatsisartut akuersisutigaat. Inatsisip sulianik suliaqarnermut malittarisassat arlallit piumasaqaatigai, ilaatigut isumaginninnermut atatillugu misissuineri aamma meeqqat ataasiakkaat iliuusissatut pilersaarusiunneranni meeqqat peqataatinnissaat (Inatsisartut inatsisaat nr. 20). Kalaallit Nunaanni aamma Danmarkimi Inuit Pisinnaatitaaffiit Institutit 2019-imi nalunaarusiaq saqqummersippaat: *"Meeqqat Inuusuttullu. Kalaallit Nunaanni killiffik"* (Christoffersen allallu., 2019). Nalunaarusiami inassuteqaataasut ilagaat, kommunit meeqqat tapersersorneqarnissaannik inatsit naapertorlugu iliuusissatut pilersaarutini suliaqaraangamik qularnaartassagaat meeqqat nammineq isumaasa mianerineqarnissaat. Soqutigisaqaqatigiit ilaata apersornerani ujartorneqarpoq, isumaginninnermut naalackersuisoqarfiup meeqqap pillugit isiginneriaatsimik tamanut atuuttussamik suliaqarnissaa, meeqqanik inuusuttunillu atugarliortunik sullissinermi susassaqaarfiit akimorlugit tunaartarinqarsinnaasunik.

Meeqqat inuusuttullu sulianut imminnut tunngasunut peqataatinneqarnissaannut periutsit ilagaat meeqqanik illersuisoqartitsisarneq. Meeqqap illersuisuata suliap suliarineqarnerani meeqqap pisinnaatitaaffiisa qularnaarneqarnissaat peqataaffigissavaa, taamatullu qularnaassallugu isumaginninnermut atatillugu suliaq suliarineqalissappat meeqqap peqataatinneqarnissaa. Meeqqanik illersuisoq pissutsit meeqqanut tunngasut immikkut ilisimasaqartuussaaq imaluunniit meeqqanik illersuisunut pikkorissarnermik naammassinnissimassalluni (kap. 7, § 44). Peqatigiiffik Kalaallit Meerartaat meeqqat illersuisussaannik ilinniaritsisarpoq, taallugit Najorti, kommunillu tallimaasut tamaasa suleqatigilernikuullugit.

"Angajoqqaat meeqqaminnik sumiginnaasarnerat akiorniarlugu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiaq 2020-2030" (Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalackersuisoqarfik, 2020), aammattaaq meeqqat nipaata pillugu isiginiagaqarpoq. Suliniutit ilagaat, meeqqap nipaanut sinaakkutissat patajaannerusut pilersinneqassasut. Taamaammat kommunini tallimani Tunumilu meeqqat siunnersuisoqatigiivini pilersitsisoqarpoq. Meeqqat siunnersuisoqatigiivi kommunalbestyrelsinut inassuteqaateqartarput. Anguniagaavoq meeqqap nipaata kommunimi politikikkut sulinnermut ilaatinneqalernissaa. Tamatuma sania-tigut meeqqat siunnersuisui ukiumut ataasiarlutik Naalackersuisunut Inatsisartunullu inassuteqaasiortassapput.

4.1.3 Nalunaarutinin suliaqarneq

Paasititsiniaanerit nalinginnaasumillu qaammarsaaniutit aqputigalugit nalunaaruteqartussaati-taaneq immikkut isiginiarneqarnikuuvoq, annermik sulisut meeqqanik inuusuttunillu sullissisut akornanni, aammattaarli nalinginnaasumik Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni. Ingerlatsivinnik pisortat apersorneranni nalunaartussaatiitaaneq immikkut isiginiakkatut arlaleriarluni eqqaa-neqarpoq. Innarligaasimanermut nalunaarutaasartut ersiutaasartullu amma taakku tungavi-galugit nalunaarutigininnissamik aamma nalunaarutigininnerit qanoq suliarineqartarnissaan-nik paasititsiniaanerit ingerlanneqarnikuupput sulilu ingerlanneqarlutik. Saniatigut nalunaaru-tigineqartut tighuneranni ingerlatsiviup qanoq pissuseqarfigissanerai isiginiarneqarnikuuvoq, tassuunakkut qularnaarumallugu nalunaaruteqartoqarnerani pilertortumik iliuuseqartoqartar-nissaa. Ingerlatsivinnik pisortat misigisimapput meeqqat inuusuttullu atugarliortut pillugit saaf-figinnissutit nalunaarutigininnerillu tighuneqartartut amerliartortut. Apersuinerit aamma Isuma-ginninnermut Aqutsisoqarfiup nalunaarusiaata (2017) ersersippaat sumiiffinni arlalinni saaffi-ginnissutit nalunaarutigininnerillu aaqqissuulluakkamik suliarisarnerat misilittagaqarfigillu-arneqartoq. Ataasiinnarmik ataatsimoorussamik saaffissaqartitsisarneq assersuutissaqarpoq, taamaalilluni nalunaarutigininnerit email-imut aalajangersimasumut nassiunneqartarlutik, isu-maqatigiissutigineqarsimavorlu nalunaarutigininnerit taakku isumaginissaat kia akisussaaffi-gissaneraa, tamatumalu kingorna saaffiginnissutit qanoq suliarineqartassanersut. Ingerlatsi-vimmi pisortaq oqaluttuarpoq:

Email-eqarpugut kikkunnit tamanit saaffigineqarsinnaasumik. Taanna nalunaaru-tigininnernut atortarpoq, arlalinnillu tigusaqarnikuuvugut – aamma ukioq manna. Maanna takussavarput ... email-i atoqqaaleratsigu periuseq nutaarlunnaavoq, taamaammatt taanna atornagu inuit socialvagtimit saaffiginnittarput imaluunniit namminneq kommunimut orniguttarlutik. Takusinnaavarput email-i ersarinne-rusunngortittariaqarlugu, saaffiginnissutillu assigiinngitsorpasuit nalunaarutiginin-nermut tunngassuteqanngitsut takkussuuttarput. Taamaaliorpugullumi, maannalu takusinnaalerparput nalunaarutigininnittarnerit amerlanerit tigusalerlutigit.

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarnerani assersuutigineqarpoq allaffiit ilaat, suliani nukinginnartuni sukkanerumik suleriaaseqartarluni aamma innuttaasunut sulia-mik suliaqartumut attaveqarumasunut piffissap utaqqisariaqarnerup sivikillisarneranik iluatsitsi-simasoq. Taamaaliorqarsinnaasimavoq suleriaatsit aaqqissuulluarnersigut aamma kommu-nip allaffiani immikkut saaffigeqqaartagassamik pilersitsinikkut. Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-imeersoq naapertorlugu, Naalakkersuisut § 18 naapertorlugu pilersitsissapput § 15-17 naapertorlugit nalunaarutigininnerit pillugit nuna tamakkerlugu nalunaartarfissamik, nalunaarutigineqartartut tamaasa pillugit ataatsimoortumik paasisaqarnissaq siunertaralugu.

Misilittakkat ilikkakkallu isumalluarnartut

Oqartussani sulianik suliaqartussanik meeqqat inuusuttullu pillugit suliaqarnissamut pigin-naasaqartunik amigaateqarnermut tunngatillugu ingerlatsivinni pisortat marluk kommunimilu sulisut marluk apersorneqarnerminni oqaluttuarput, najugaq qimannagu ilinniartitsisarnermik misilittagaqarlualutik, soorlu perorsaasunik aamma siunnersuineri assistentini, siun-nersuiermik diplomitaarniarluni ilinniakkamik aamma isumaginninnermi siunnersortinik ilinniartitseqqinnermi. Misigineqartartoq tassaavoq, ilinniakkat taakku periarfissiimmata ilinniagaqann-gitsut sulereersut ilinniartinnissaannut aamma illoqarfinni mikinerusuni nunaqarfinni ilinnia-reernerminni najukkaminniiginnarusuttunik sulisussarsinissaq periarfissiillugu. Ilinniarneg misigineqartarpoq sulianut qanittut sulisussarsinissamullu periarfissiilluarluni, taamaammallu

kissaatigineqartinneqarpoq ilinniarnissamut periarffissat annertusarneqassasut, ilaatigut akulikinnerusumik amerlanernillu aallartittoqartarneratigut. Taamaattoq aamma apersuinerni eqqaaneqarpoq, sulisut sivisunerusumik Nuummut ilinniariartortittarnerisa illuatungerigaat, ilaanneeriarluni sulisut annaaneqartarmata, illoqarfinni anginerusuni pitsaanerusunik atorfit-taarnissaminut periarfissaqalersarmata, taamaammallu nunaqarfimminnut uteqqittaratik.

Ilinniarnissamut periarfissanut qulaani pineqartunut taarsiullugu kissaatigineqarpoq, ilinniarsimasumik sanileqarluni ilinniartitaasarnissap periarfissinneqarnissaa. Tamanna sulisunut atua-garsortorsuunngitsunut immikkut naapertuuttutut isigineqarpoq imaluunniit sumiiffinni sulisut aallarlutik ilinniariassappata pikkorissariarlutilluunniit sulisussaaleqilersussani.

Oqartussaasutut sulianik suliaqarnermut naleqqiullugu sulisut ilinniarsimasut arlallit aper-sorneqarnerminni nalinginnaasumik oqaatigaat, ilitsersorneqarlunilu siunnersorneqartarnermik amigaateqarlutik. Annermik sumiiffinni ataasiinnarmik ilinniarsimasumik sulisulinni ilitser-sorneqarlunilu siunnersorneqartarnek pingaartuuvoq, taakku misigikulasarmata suliassat oqi-maannerpaat suliarisarlugit taakkulu annertuumik kisimiillutik suliarisariaqartarlugit. Isumagin-ninnermut Aqutsisoqarfiup (2017) paasivaa, assigiinngitsunik ilitsersorneqarlunilu siunner-sorneqarsinnaanissamut periarfissaqarneq, ulluinnarni periarfissatsialattut ersersinneqartoq. Tamanna tassaasinnaavoq susassaqarfiit akimorlugit suleqatillu allat isumasioqatigiittarneq (susassaqarfiit akimorlugit ataatsimiinnerit), suliffiup iluani siunnersorneqarneq aamma Qitiu-sumi Siunnersuineramik Ingerlatsivimmit siunnersorneqarneq. Apersuinernit erserpoq, sulisut ilaasa Skype ilitsersortillutik siunnersortillutillu atortaraat. Taamaalilluni sulisut suliamik assin-ginik suliaqartunit allanit suleqatiminnillu ungasissumiittut isumasioqateqarnissaminut siun-nersorneqarnissaminnullu periarfissaqartarput. Periarfissaq alla tassaavoq, aalajangersimasu-mik periusiliullugu sulianik ilisimasalinnik tapersersuisussanik akilerlugit sulisitsisarneq, taman-nalu susassaqarfinni allani atorneqartartoq takuneqarsinnaavoq. Tamanna assersuutigalugu ilusilerneqarsinnaavoq ilitsersorneqarlunilu siunnersorneqarnissaq siunertaralugu isuma-sioqatigiissitsinertut imaluunniit ukiumoortumik sivikitsumik piginnaanngorsarluni ingerlatsinertut.

4.2 Suliniutini sulisussaaleqineq

Ikiorssiisutit tamanut anngutinniarnernani akimmiffk annerpaaq tassaavoq, sulisus-sat eqqortut pissarsiarinissaat.

Qulaani issuakkap takutippaa, meeqqat inuusuttullu atugarliortut naammattumik ikiorserniar-neranni akimmiffiusartooq annerpaaq, apersorneqartunit tamanit oqaatigineqakulanerpaasoq. Sulisussat amigaatigineqarput, annermik ilinniarsimasut, tamatumalu kinguneraa atorfiit inut-taqanngitsut inuttalernissaat ajornakusoortaqimmat. Tamatumalu kingunereqqippaa, su-lisooreersut ulapikulanerat. Qulaajaanermut matumunnga atatillugu apersuinerni aammattaaq ersarissivoq, atorfiit inuttaqarneq ajornerisa kingunerigaat, suliniutit kommunit neqeroorutaan-nut ilaagaluartut, piffissap ilaani uninngasariaqartarmata, taamaalillutillu meeqqanut inuusut-tunullu neqeroortigineqarsinnaasaratik. Taamaalilluni apersorneqartut arlallit oqaluttarivaat, meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut ajornartorsiutilinnut neqeroorutit aallartinneqarsinnaaneq ajortut, suliniummik isumaginnittussatut atorfik inuttalernerneqarsinnaanngimmat.

Kaommunit immikkut unamminartitaqarput, nunaqarfinni meeqqat inuusuttullu peroriartornerminni atugarisaasa isumaginissaannut naleqqiullugu, aamma isumaginninnikkut ikiorssiisutit neqeroortugalugillu ataavartinnissaannut naleqqiullugu. Nunaqarfinni isu-maginninnikkut suliit arlalitsigut pitsaaliuineri siunnersortimit isumagineqartarput. Tamanna amerlanertigut suliassaasarpoq annertooq, taakku ataatsimut isigalugu isumaginninnermut

tunngasunut akisussaallutillu kommunip suliassaataanut allanut akisussaasarmata – taamaallunilu taassuma sullissinissaa piumaneqartaqaluni. Susassaqarfik tamarmiusoq inummit ataasiinnarmit isumagineqarajuttarmat, suliniutit suliarinissaannut inuk ataaseq apeqqutaasorujussuannqortarpoq. Sumiiffinni arlaqartuni pitsaaliuinermit siunnersortinik atorfinitsitsinianeq ajornakusoortut misigineqartarpoq, taamatullu misigineqartarluni atorfirminni si-visuumik atasangitsut. Aaammattaaq apersuinerit ersersippaat, pitsaaliuinermit siunnersortit arlalitsigut tassaasartut ilinniarsimangitsut, ilaannikkullu inulerinermik pitsaaliuinermillu misilittagaqartuusaratik. Tamannalu aamma oqaatigineqarpoq, sivikitsuinnarmik atorfirminniittarnerisa nassuiaatissaasa ilagigaat.

Pitsaaliuinermik siunnersortit sulineranni akunnattoorfusartut ilagaat, suleqatigisartagassat ikittuinnaat pisortatigoortumik aalajangersagaasarmata imaluunniit alaajangersagaqanngivitarluni, taamaammallu ulluinnarni sulinermi isumasioqateqarnissaq siunnersorneqarnissarlu ajornakusoortarluni. Iluatsitsilluni pitsaaliuinermit siunnersortimik ilinniarsimasumik atorfinitsitsisoqaraangat, amerlanertigut atorfinittoq tassaasarpog inuk nunaqarfimminneereersoq, najugaq qimannagu ilinniarsimasoq pikkorissarsimasorluunniit. Kisianni nunaqarfinni meeqqat inuusuttullu kissaatigineqartutigit ikiorserniarlugit neqerooruteqarnissamut aporfusutut, nukisatigit sillimmatit piginnaasallu amigaataanerat nalinginnaasumik misigineqartarpoq.

Nunaqarfinni (aralaltsigullu aamma illoqarfinni) kikkut tamarmik imminnut ilisarimasarput ilaqutariittoqartarlunilu. Apersuinerne arlaleriarluni oqaatigineqarpoq, ilinniarsimasutut nunaqarfimmi sulineq mianersoqqissaarfusinnaasartog aamma pikkorissuullunilu sulisorpalaarfusariaqartoq. Apersoneqartut ilaata ima oqaatigivaa: *"Inuttut nukittuujusariaqarpoq. Nammineq inuttut pissuseqartarneq sulisuunerlu immikkoortissinnaasariaqarput"*. Ilaquttanut naleqqiullugu sorpassuit akuliunneqarsinnaammata, inuiaqatigiillu inuttakitsut pineqarmata, sulisutut ikiorserneqarnissaminnut najuunnerunissaminnullu periarfissaqarnissaat anner-tuumik isiginiarneqartarpoq. Tamanna meeqqat inuusuttullu ajornartorsiutitik pillugit ammarnissaannut pisariaqartumik toqqissisimanissaannut tatiginninnissaannullu pingaaruteqarluinnartutut isigineqarpoq. Pedersenip aamma Bjerregaardip inuusuttut ingerlalluassusiannik misissuineranni takutinneqarpoq, angerlarsimaffinni assortuuttarnerit persuttaasoqartarneralu inuusuttut ingerlanerliortarnerannut naleqqiullugu qitiusumik patsisaasutut inissisimasut (Pedersen & Bjerregaard, 2012). Sulisut apersukkatta ilaat ilaatigit ima oqaluttuarpoq:

Inuusuttoq innarliinerit pillugit nilliatinnavianngilat, ilaquttanimi kisiisa isumal-luutissatarai. Ammarneranni najuuttariaqarpoq, ilaqutariillu isumaginissaat ikior-nissaallu piareersimaffigisariaqarluni. Najuuttuartaqarpoq, tamannalu piffissami svisuunerusumi pisariaqarluni. Ataatsimoortumik isiginneriaaseqarluni sullissinissat suliniutillu pisariaqarput.

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarnerata (2017) takutippaa, nunaqarfinni meeqqat pillugit suliat suliarinerat illoqarfinni sulianik suliaqartunit isumagineqartartut. Isumaginninnikkut misissuinerit aamma iliuusissatut pilersaarutit suliarisarpaat, suliniutillu aallartil-lugit. Sulianik suliaqartoq ilaanni nunaqarfiliartarpoq, kisianni tamanna amerlanertigut piffissa-killiorluni sulinermit naleqqiullugu qanoq piffissaqartiginermut naleqqiunneqartarpoq. Pit-saaliuinermik siunnersortit suliaat annerusumik tassaasarpog meeqqanik ilaqutariinnullu siun-nersuillunilu ilitsersuineq – illoqarfimmi sulianik suliaqartut qanimut siunnersuisoralugit. Isuma-ginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarnerani (2017) aamma qulaajaanermut matu-munnga atatillugu apersuinerit isumaqalersitsippat, nunaqarfiit ilaatigit immineerneqarsima-sut, ilaatigit pissutigalugu illoqarfinni sulianik suliaqartut ukiumut ataasiaannarlutik marloriaan-

narlutilluunniit nunaqarfinnut angalasarmata. Annermik ungasissutsit silalu pissutigalugit, illoqarfimmi sulisut akulikinnerusumik nunaqarfiliartarnissartik ajornakusoortittarpaat. Nunaqarfinni kissaatiginartumik ikiorsiisarnissamut naleqqiullugu, akimmiffittut annerpaatut taaneqarput nukissatigut sillimmatinik piginnaanernillu nunaqarfinni amigaateqarnerit. Taamaammat suliniutinut neqeroorutinullu arlalinnut tunngatillugu piffissami sivilunerusumi nunaqarfimmiinnissaq amerlanertigut ajornartarpoq. Tamatumani amerlanertigut pineqarput ilaqutariinnik katsorsaasartut imaluunniit tarnip pissusiinik ilisimasallit nunaqarfinnut arlalinnut angalasarneri imaluunniit assersuutigalugu sulisut angalasartut nukinginnartunik suliarturneri. Najuuttuarsinnaannginnermik ajornartorsiutit qaangerniarlugit suliniutit ilaattut ilaqutariinnik sullissivimmi pisortap oqaluttuarivaa inuttut attaveqaatit atortarlugit, assersuutigalugu Facebookimi gruppit allanut matoqqasut, taamaallaallu inuusuttunit ingerlatsinernut peqataasimasunit iserfigineqarsinnaasut. Imaluunniit tassaasinnaavoq gruppi ilaqutariinnit neqeroorummot ataatsimut peqataasimasuniinnaq iserfigineqarsinnaasoq. Taakku aqutugalugit ilaqutariinnik katsorsaasartut paasissutissanik siammaassisarput, misigineqartarporlu inuusuttut imaluunniit ilaqutariit taamaaliornikkut tapersorsoneqartartut.

4.2.1 Suliniutini sulisussaaleqinerup kingunerisinnaavaa suliniutit katsorsaanerillu aallartingitsoornerat naammassineqanngitsoornerallu, meeraq inuusutorluunniit innersuussaareersimagaluarpalluunniit

Misilittakkat ilikkakkallu isumalluarnartut

Paasissutissiisut apersoneqartut arlallit illoqarfinni sulianik suliallit nunaqarfinnilu pitsaaliuinnermik siunnersortit akornanni isumasioqatigiilluni ataatsimeeqatigiittarnernik misilittagaqarlurput, taamatut ataatsimeeqatigiinnerit nunaqarfinni sulineq ikorfartorluartarmassuk. Isumasioqatigiinnerit oqarasuaatikku imaluunniit ajornanngikkaagat Skype atorlugu ingerlanneqartarput. Ilaanneeriarluni meeqqat illoqarfiliartinneqartarput qulaajaanissaq siunertarlugu, assersuutigalugu MISI angalatillugu. Matumanissaaq Skype atorineqartarpoq malitseqartitsinissaq suliallu nunaqarfinni sulisunut tunniunneqarnissaat qularnaarumallugit.

Skype videokkullu oqaloqatigiinnerit aammattaaq oqaatigineqarput periarfissatsialattut, taakku aqutugalugit innuttaasut ataavartumik najornissaat ajornartillugu, annertunerusumik tatigeqatigiilernissaq pilersinneqarsinnaammat. Qarasaasiakku attaveqaatit meeqqat inuusuttullu inersimasumut aalajangersimasumut piffissami sivilunerusumi ataavartumik attaveqartarnissaat periarfissippaat. Taamaattoq unamminartuusinnaavoq, videokkut attaveqaat kikkunnit tamaniit orninneqarsinnaasumi inissisimasinnaammat, meeqqat inuusuttullu allanit isigineqaratik issiavigisinaanngisaani inissisimallutik. Periarfissaq alla tassaavoq inuttut attaveqaatit inuusuttut attaviginerannut annertunerusumik atornissaat. Tamanna inuusuttunut ajornanngitsumik paasissutissarsiniarfittut imaluunniit ikiuussinnaasut attaviginissaannut atorsinnaavoq. Taamaattoq apersuinerni erserpoq periarfissat pineqartut misilittagaqarfigineqarpallaanngitsut, suliniutit aallartereernerni Facebookimi matoqqasunik gruppiionerup saniatigut.

Iloqarfinni nunaqarfinnilu mikinerusuni amerlasuuni siammaassimaqisunilu najugaqariaatsip, meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut suliniutinik ilinniarsimasunit isumagineqartunit pisariaqartumillu ataavassusilimmik neqerooruteqarnissaq ajornakusoortippaa. Tamatumunnga aqqiissutaasinnaasoq tassaavoq katsorsaalluni suliaqarnermi internetikkut periarfissanik atuinnissaq. Tamanna iluatsissappat pisariaqarpoq meeqqat, inuusuttut aamma sulisut akornanni attavigiinnermik tatigeqatigiffiusunik toqqissisimanartunillu pilersitsinissaq. Taamaammat pingaaruteqarlunnarpoq, sulisut ilinniartinnissaat aamma attavigiinnerit tatigeqatigiffiusut pilersinnissaannut piginnaaneqarnissaat, tassuunakkut meeqqat inuusuttullu

merserusunnatik ikioqqusinnaaleqqullugit, ajornartorsitullu misigisatik pillugit ammarsinnaaqullugit. Oqaatigineqareersutut kommunini sulisut akornanni meeqqanik oqaloqateqartarneq pillugu piginnaangorsarnissaq kissaatigineqarpoq, aammalumi meeqqat inuusuttullu sumiiffinni mikinerusuni, kikkut tamarmik imminnut ilisarismaffiini najugaqarlutik, sulisullu ilinriarsimasut ataavartumik najuussinnaatinnagit, ikioqqussappata, immikkut pingaaruteqarpoq, meeqqap inuusuttulluunniit naaperiarneqartutut misiginissaat, internetikkullu attaveqaatit aqqutigalugit ingerlatsinermut peqataanissaminnik toqqissisimanartutut isigininnissaat.

4.3 Oqartussaasut neqeroorutillu akornanni suleqatigiinneq

Imm. 4.1.1-imi taaneqartutut oqartussatut sulianik suliaqartartut amigaataanerat, meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikiorserneqarnissaasa qularnaarnissaannut akimmiffiuvoq annertoq. Qulaajaanerup aamma ersersippaa, taamatut sulisussaaleqinerup aammattaaq oqartussaasuni sulianik suliaqartartut suliniutinilu sulisut akornanni suleqatigiinniarneq sunnertaraa. Tamatuma ersiutaasa ilagaat, kommunimi isumaginninnermut ingerlatsivimmi oqartussasutut sulianik suliaqartunut ilaqutariinnik sullissivinni sulisunit attavigiuminaassinnaammata. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarnerani (2017) ilaatigut ersersinneqarpoq, sulianik suliaqartut allarpassuarnik suliaqartangaarmata, ilaqutariinnik sullissivimmit saaffiginissutit piffissap sivisuup qaangiunnerani aatsaat suliarineqarsinnaasartut Ajornartorsiut tamanna misissuinnermut matumunnga atatillugu apersuinerni aammattaaq ersersinneqarpoq. Ilaqutariinnik sullissivimmi sulisut apersorneqartut ilaat oqaluttuarpoq, *"arriippallaamik pisoqartarnera puullaqaqinartarpoq"*. Misigisarput kommuni attavigiuminaattartoq aamma ilaanni meeqqat inuusuttullu pillugit suliat uniinnarnartartut ilaqutariinnik sullissivimmiit kommunimi sulianik suliaqartunut ingerlateqqinneqaraangamik.

Apersorneqartut akimorlugit oqaatigineqarpoq, ajornakusoorsinnaasartuq inuusuttumik ilaqutariinnilluunniit oqaloqateqareernerup kingorna oqaloqatigiinneq malitseqartinneqarsinnaanngikkaangat suliarluunniit ingerlateqqinneqarsinnaanngikkaangat. Oqaluttuarivaat ilaqutariit illoqarfimmi naapikkaagamikkut aperisartut, imminnut tunngatillugu suliaq qanoq pinersuq, aperisartullu qanittukkut iliuuseqartoqarumaarnersuq. Sulisut misigisarput taamaalillutik nuanninngitsumut inissitaasarlutik, ilaqutariinnillu sumiginnaasutut misigitaasarlutik. Apersorneqartut ilaat oqaluttuarpoq:

Misigisarpunga ilaqutariinnik sumiginnaallunga – ilaqutariinnik sumiginnagaanermik misigisaqareersimasunik.

Oqartussaasut suliniutillu akornanni suleqatigiittoqannginnerata kingunerisinnaavaa suliniutip aallartinneqarsimanerata qulakkeerneqannginneranik imaluunniit siunertaq malillugu sunniuteqarnerata aaqqiivigisariaqarnerata malitseqartinneqarneq ajornera

Misilittakkat ilikkakkallu isumalluarnartut

Apersuinernut atatillugu paasissutisiissut ilaat oqartussanik pitsaanerusedumik suleqateqarnissaq anguniarlugu iliuuseqarsimanermikkut misilittagaqarluput. Ilaqutariinnik sullissivimmi pisorta qaluttuarpoq, oqartussaasunik suleqateqarneq pitsanngorsarniarlugu ataatsimiittalersimallutik, tamatumani kommunimi sulisut naapertuuttut ataatsimeeqatigisarlugit, tassuunakkut ilaqutariit pillugit paasissutissat ingerlateqqinneqarnissaat qularnaarumallugu, aamma suliat unittuunnginnissaat qularnaarumallugu. Ilaqutariinnik sullissivimmi allami sullissi-

viup pisortaa isumaginninnermillu ingerlatsiviup pisortaa ataatsimeeqatigiittarput, suliaq ilaqtariinnik sullissivimmit ingerlateqqinneqareernermi kingorna sulianik suliaqartuni unittoorsimagangat.

4.4 Politiit, atuarfiup peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinneq

Apersuinerni paasissutisiisut arlallit, ilaqtariinnik sullissivinnersut politineersullu ilanngullugit, oqaatigaat, nalunaarutiginninnit pillugit tusagaqaqqinneq ajorlutik, tamannalu kissaatiginartikkaluarlugu. Taama pisoqartarnerata kinguneraa, suliaq malitseqartinneqarner-soq ilaanni nalusaramikku. Tamanna tungavigalugu oqaatigineqarpoq, kissaatiginartoq susassa qarfiit akimorlugit suleqatigiinnerup pitsaanerulernissaa, susassa qarfiit assigiinngitsut suleqatigiinnerisigut pitsaanerusumiik malitseqartitsisarnissaaq siunertaralugu aamma inuusuttu ilaqtariillu pitsaanerusumiik ikiorserneqartarnissaaq qularnaarumallugu.

2018-imi Innuttaasut akornanni misissuinermi ersersinneqarpoq, siusissukkut aamma susassa qarfiit akimorlugit suliniuteqartoqarnissaa pisariaqartinneqartoq, meeqqat toqqisissimasumiik pitsaasumillu peroriartornissaaq qularnaarumallugu (Larsen allallu., 2018). Assinganik Inuit Pisinnaatitaaffiinnik Institutip aamma Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit 2019-imi nalunaarusiaminni inassutigaat, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermit Naalakkersuisoqarfiup kommunit suleqatigalugit qularnaassagaat oqartussaasut assigiinngitsut akornanni ataqatigiissaarisooqarnissaa, ataatsimoorluni suliniuteqarnikkut ilaqtariinnut atugarliortunut periusissatut iliuusissatullu pilersaarutit piviusunngortinnissaaq siunertaralugu, aamma meeqqat inuusuttullu sumiginnarneqarnissamat illersorumallugit (Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Institutit, 2019). Tamanna Socialt Udviklingscenter-ip (SUS) (2019) misissuineranit taperserneqarpoq, tassani allaaserineqarmat, naalakkersuisoqarfiit akimorlugit kissaatigineqartoq katersuunnissaaq piffissarlu ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu eqqarsariaaseqarnissaaq, pineqartup iluani kissaatigisat suunerannut naleqqiullugu, taakkualu qanoq ataatsimoorluni anguniarneqarnissaanut naleqqiullugu. Tamanna atuuppoq ilinniartitsinerit pikkorissarnerillu aaqqissuunnerinut tunngatillugu aamma susassa qarfiit akimorlugit ataatsimoorussamik meeqqat pillugit isiginne-riaaseqarnissamat tunngatillugu. MIO-p aammattaaq inerisaavissaaq tamanna angalasarnerminit nalunaarusiamini erseqqissarpaa, assersuutigalugu *"Kommune Qeqertalimmut angal-nermit nalunaarusiami"*, (MIO, 2019) aamma uani: *"Meeqqat pisinnaatitaaffii ataatsimoorluta nukittorsartigit"*, (MIO, 2015). Taamaalilluni isumaginninnermut tunngatillugu susassa qarfiit akimorlugit ataatsimoorluni suliniuteqarnissaaq inassuteqaataavoq, misissuinerne assigiinngitsuni susassa qartullu assigiinngitsut akornannit saqqummiunneqartoq. Qulaajaanermut matumunga atatillugu paasissutisiisut ilaata tamanna ima oqaatigaa:

Kikkut tamarmik nalunngilluarpaat suleqatigiittariaqartugut.

Suliat pitsaassuseqarnissaaq qularnaarniarlugu, isumaginninnermut tunngatillugu suliani suleqatigiittariaqarnerup pisariaqartuunnera, aammattaaq Inatsisartut peqqussutaanni nr. 14, 1. november 1982-imeersumi ersippoq

Oqartussaasoqarfiit assigiinngitsunik suliallit isumaginninnermi suliassat pillugit suleqatigiinnissaannut inatsisartut pequssutaat nr. 14, 1. november 1982-meersoq

§ 4 Oqartussaasoqarfiit assigiinngitsunik suliallit suleqatigiinnissaanni siunertarineqarpoq oqartussaasoqarfiit meeqqat inuusuttullu, innarluutillit kiisalu inuit atugarisamikkut inuutissarsiornikkullu ajornartorsiutillit pillugit suliassat suliarinerini paasissutissanik isummanillu tunioraannermikkut aalajangiiniarnerminnut pitsaanagerusumik tunngavissaqalissasut, aammalu oqartussaasoqarfiit ataasiakkaat suliniutaat ataqatigiissameqassasut.

Apersuinerni nalinginnaasumik ujartorneqarput susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnissaq imaluunniit naapittarfeqarnissaq, ilisimasanik avitseqatigiinnissaq siunertaralugu naapiffiusinnaasunik. Apersorneqartut ilaata tamanna ima oqaatigivaa:

Politiit, peqqinnissaqarfik, isumginnittoqarfik – tamatta inuit taakkorpiaat ulapputigaavut. Taamaammat suleqatigiinnerusariaqaraluarput.

Susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnissaq ujartorneqarpoq, ingerlatsiviit assigiinngitsut aalartitaannit, taakkununga ilanngullugit atuarfiit, meeqqeriviit, MISI, sunngiffimmi sammisaqarfitsineq, peqqinnissaqarfik politiillu. Kissaatigineqarpoq ilaqutariinnik sullissinnermi kommunimi ataatsimoorfeqarnissaq, aamma susassaqarfiit akimorlugit attaveqatigiiffinni naapeqatigiittarnissaq, assersuutigalugu annertunerusumik ilisimasanik paarlaasseqatigiiffiusinnaasunik, taamaalillunilu ataatsimoorluni ataqatigiissakkanik suliniuteqarsinnaalerluni.

Misilttakkat ilikkakkallu isumalluarnartut

Apersuinerni paasissutissiisunit pitsanngorsaatisatut siunnersuutaavoq, attaveqatigiiffinnik ataatsimoorlumik isiginneriaaseqarnissamik qularnaarisussanik pilersitsinissaq, tamatumani pitsaaliuineq kommunini ataasiakkaani tassaassalluni peqqinnissaqarfik, kultureqarneq, sunngiffik aamma atuarfik isumaginninnerlu akimorlugit isiginneriaaseqarneq. Assinganik siunnersuutigineqarpoq kommunit akimorlugit attaveqatigiiffinnik pilersitsisoqassasoq, kommunaldirektørinik politiillu pisortaannik inuttaqartunik, taakkualu ataatsimoorlutik kommunit akimorlugit isumaginninnerup iluani ineriartortitsinissamat sammivissaq inerisassavaat.

Pitsanngorsaatis taakku Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarneranit (2017) aamma 2020-mit inassuteqaatinit (Isumaginninnermut Nunamilu Namminermi Pissutsinut Ministeeriaqarfik, Inatsisunik Atuutsitsinermut Ministeeriaqarfik aamma Naalakkersuisut 2020) taperserneqarput, taakkunuuna tikkuarneqarami ingerlatsiviit akimorlugit suleqatigiinneq aamma attaveqatigiiffiit ataatsimiittarneri sunniuteqarluartumik suliniuteqarnissamat pingaaruteqartuusut. Attaveqatigiiffinni ataatsimiittarnerit paasissutisseeqatigiittarnissap, najukkami susassaqarfiit akimorlugit isumasioqatigittarnissap aamma ataatsimoorlumik isiginneriaaseqarluni eqqarsarnissap pilersinnissaannut sakkussatut pingaarutilittut isigineqarput. Susassaqarfiit akornanni akisussaaffiit pissusilersuutissallu ersernerluttut annikillisarsinnaavaat. Kommunit ilaanni susassaqarfiit akimorlugit attaveqatigiittarfiit aalajangersimasumilluunniit ataatsimiittarnerit pilersinneqareernikuupput, kisianni Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup misissueqqissaarnerani aamma qulaajaanermut matumunga atatillugu apersuinerni erserpoq, susassaqartut kikkut ataatsimeeqataasarnerat assigiinneq ajortoq, aamma susassaqartut ataatsimeeqataanerminnit pissarsiassatut ilimagisaat assigiinneq ajortut, taamaammallu ataatsimiinnermit pissarsiat killeqartutut misigineqartartut. Oqaatigineqarpoq attaveqatigiiffiit ataatsimiinnerisa iluatsinnissaannut pingaaruteqarluinnartoq, ataatsimiinnerit siunertaasa ersarissuunissaat ataatsimiinnerillu ilusilersorluagaasarnissaat, kikkut peqataasussatut ilimagisaa-

nerisa ersarissuunissaat, kikkut aalajangiisussaataanerisa ilisimaneqarnissaat, kiisalu aalajangiinerit tullissaanik ataatsimiinnginnermi malitseqartinnissaasa qanoq iliorluni qularnaar-neqarnissaasa isumaqatigiissutigisimanissaat.

5 Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut suliniutissatut kissaatigisat

Apersuinerni qulaajarneqarput apersorneqartut suliniuteqarfigissallugit amigaataasutut isigisaat. Qulaajaanermi toqqammaviupput kommunini tallimaasuni tamani apersuinerit. Tamatumani saniatigut kommunit suliniutaat pillugit paasissutissanik katersuinerit atavillugit kommuniti ataaseq immikkut isiginiagassatut tulleriarisimanerminik nassiussaqaarpoq, tamatumani ersersillugit suliniutiminnut naleqqiullugu siunissami inerisagassatut isigisatit.

5.1 Suliniutaareersunik annertusaaneq

Apersuinerni atortussanilu nassiunneqartuni, maanna suliniutaareersunik annertusaanissaq kissaatiginartutut ersersinneqarpoq. Tamatumani pineqarput ammasumik siunnersuisarneq aamma ornittakkat, taakku tamarmik tassaapput meeqqat inuusuttullu ikioqqullutik ajornanngitsumik saaffigisinnaasaat.

Ammasumik siunnersuineq

Apersuinerni arlalinni apersorneqartut ammasumik siunnersuisarnerup annertusarneqarnissaa immikkut kissaatitit taavaat. Tamatumani ilimagisaavoq meeqqat inuusuttullu annertunnginnerusunik ajornartorsiutillit amerlanerit ikiorsernissaat periarfissaqalissasoq, taamaalillunilu meeqqat inuusuttullu siusinnerusukkat akuliuffiunnginnerusumillu suliniuteqarqarnikkut ikiorserneqarsinnaasut.

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliortunut atugarlioqqajaasutullu inissisimasunut siusinnerusukkat pitsaaliuilluni suliniuteqarnissaq inuttut, suliamut tunngatillugu aningaasaqarnikkullu tunngavissaqarluarpoq. Ilisimatusarnerup takutippaa, pitsaaliuinerit aningaasaliineq immiut akilersinnaasoq, siusissukkat iliuuseqarnerup ajornartorsiutit annertusiartornissaat piffissarlu ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu kingunipilutsitsinissaat pinngitsoortinneqarsinnaamata (Heckmann, 2008).

Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut pitsaanerumik suliniuteqarnissaq pillugu kalaallit qallunaallu oqartussaasoqarfiisa assigiinngitsunik suliallit akornanni suleqatigiinissamik isumaqatigiissutaanni (Isumaginninnermut Nunamilu Namminerit Ministeeriaqarfik, Inatsisinik Atuutsitsinnermut Ministeeriaqarfik aamma Naalakkarsuisut 2020) pitsaaliuilluni suliaqarnermik annertusaanissaq ilaareerpoq. Tamatumani siunertarinnerqarpoq meeqqat inuusuttullu amerlanerit peroriartornermi pitsaanerumik atugassaqarnissaat, inersimasutut inuunerit alloriarluarnissamut pisariaqartunik ingerlalluarnermik, peqqissuunermik ilikkariartornermillu kinguneqartunik.

Ornittakkat

Apersuinerni aamma kommunini suliniutit pillugit paasissutissanik katersuinerit, kommunit marluk ornittakkat annertusaaviginissaat suliniutit kissaatiginartutut eqqaavaat. Kommunip allap immikkut eqqaavaa, inuusuttunut suussusilikkanik ikiortarialinnut ornittakkamik amigaateqarlutik, taamaattorli erseqqissarneqanngilaq suussusiliinerit sorpiaat pineqarnerit.

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi, suliniutit ilagaat, meeqqanut ornittakkat amerlanerunissaat, tassuunakkut meeqqat annermik unnukkat unnuakkullu toqqissisimannngitsutut

misiginerminni, avatangiisinik toqqissinartunik inersimasunillu akisussaasunik oqaloqateqarnissaminnik pisariaqartitsiffimminni ornitassaqaarsinnaaqullugit. Iliuusissatut pilersaarummi erseqqissarneqarpoq, ornittakkat sulisunik atorfinitsitsinissaminnut aningaasaliiffigineqassasut, namminneq kajumissusertik naapertorlugu sulisuinnaat isumalluutigineqaqqunagit. Tamatumani saniatigut aammattaaq nammineq orniguttarluni neqeroorutit ingerlanneqassapput, tassuunakkullu qularnaarlugu meeqqap ilaqutaasalu pilertortumik pitsaaliuilluni katsorsaalluniluunniit suliniuteqarfigineqarnissaa. Kiisalu ornittakkat aammattaaq suliniutit meeqqanik ilaqutariinnillu sullissiviit ataanni katersorneqartut atorsinnaallugillu innersuussinnaassavaat (Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik, 2020).

5.2 Immikkut sullissanut suliniutissatut kissaatigisat

Suliniutit pioreersut annertusineqarnissaannik kissaateqarnermik saniatigut, apersuinerni paassissutissiisut arlallit kissaatigaat, sullissanut aalajangersimasunut annertunerusumik tapersersorneqarlutillu ikiorserneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut, suliniutit amerlanerusut pilersinneqarnissaat.

Aliasunnermut nalaataqarnermullu tunngatillugu ikiorsiinissamik neqeroorutit

Immikkut kissaatigineqarpoq aliasunnermut nalaataqarnermullu tunngatillugu ikiorsiinissamik kommunini neqerooruteqartoqartarnissaa. Misigineqartarpoq meeqqat inuusuttullu amerlaqisut aliasunnermik nalaataqarnermillu misigisaqartartut, taamaammat suliniutit meeqqat inuusuttullu aliasunnerminnik nalaataqarnerminnillu pissuseqarfiginninnissaannut ikiorsiissutaasinnaasut kissaatigineqarput, taakku kingunerisaannik tarnikkut ajornartorsiuteqalersinnagit. Assersuutigalugu inuusuttut akornanni imminut toquttartut amerlanerisa kingunerisaannik, inuusuttorpasuit ikinngutimik qanigisamik imminut toqunnerannik misigisaqartarput imaluunniit ilaqtaminni imminut toqunneranik misigisaqarnikuullutik. Imminut toqunneq pissutigalugu annaasaqartarneq siammaassimangaarmat 'Det Nationale Sorgcenter-ip Kalaallit Nunaanni aliasuttarneq pillugu misissuinerani apersorneqartut arlallit oqarput, tamanna tassaasoq inuunermi tunngaviumik atugassarititaasut ilaat. Imminut toquttoqarneratigut annaasaqarnerup qimagaasut annertuumik alisunnermik qisuariatissinnaavai. Ilutigisaanillu aliasunnermik annertuumik qisuariaatit pissutigalugit, qimagaasoq nammineq imminut toqunnissaminut ulorianartorsiulersinnaavoq (Isumaginninnermut Nunamilu Namminerimi Pissutsinut Ministeeriaqarfik, Inatsisinik Atuutsitsinnermut Ministeeriaqarfik aamma Naalakkersuisut 2020; Østergaard, Grube & Larsen, 2019).

Meeqqanut inuusuttunullu imminut toqunnissaminnut ulorianartorsiortunut neqeroorutit

Ammasumik siunnersuisarneq aamma aliasuuteqarnermut nalaataqarnermullu tunngatillugu pitsaanerusunik suliniuteqarneq, apersuinerni eqqaaneqarput tassaatillugit meeqqanik inuusuttunillu imminut toqunnissaminnut ulorianartorsiortunut ikiorsiissutaasinnaasutut. Kisianni taakkua saniatigut aammattaaq ujjartorneqarput suliniutit, meeqqanut inuusuttunullu imminut toqunnissaminnut ulorianartorsiortunut immikkut saaffiginnittut.

Annertuumik tarnikkut eqqugaaqqajaasarnerup ilisarnaqutigai, inuusuttut akornanni imminut toqunniarluni eqqarsaateqartarnerit imminullu toqoriartarnerit annertusarnerat (Pedersen & Bjerregaard, 2012). Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi aamma kalaallit qallunaallu susassaqaarfiit akimorlugit Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu atugarliortut annertunerusumik suliniuteqarfiginissaat anguniarlugu suleqatigiinnermi, imminut toquttarnerit pitsaaliornissaat isiginiarneqarpoq, pissutsit artornartut imminut toqunnissamik

eqqarsalersitsisinnaasut sulissuteqarfiginerisigut. imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermut annertuumik attuumassuteqarsinnaasut tassaapput imigassamik ajornartorsiuteqarneq, persuttagaaneq annermillu meeraanermi inuusuttuunermiluunniit kinguaassiuutitigut atorneklugaaneq (Larsen allallu, 2019). Taamaattoq apersuinerni qitiutinneqarpoq, qanoq iliorluni meeraq inuusuttorluunniit imminut toqunnissaminik eqqarsaateqartoq ikiorneqarsinnaanersoq – pitsaaliuineramik suliat pivallaangikkaluarlugit.

Inuusuttunut avammut qisuariaasilinnut neqeroorutit

Naggasiullugu kommunit ilaasa paasissutissatut nassiussaminni allaaserisimavaat, inuusuttunut avammut qisuariaasilinnut neqeroorutinik amigaateqarlutik. Taamaattoq suliniutip anner-tussusissaatut kissaatigisaq imaluunniit inuusuttut avammut qisuariaasillit qanoq annertutigi-nerat allaaserineqanngilaq.

2020-mi ulloq unnuarlu paaqqinniffiit pillugit qulaajaanermi paasineqarpoq, meeqqanut avam-mut qisuariaasilinnut inissat amigaatigineqartut (annermik nukappiaqqanut) taamatullu meeqqanut malinnaaniarnermikkut akornutilinnut aamma autistinut (Dahl, Kloppenborg & Pe-dersen, 2020). Tamatuma ilimanarsisippaa pineqartunut taakkununga ikiorsiissutaasinnaasut killeqartut.

Najoqqutarisat

- Christensen, E., L.G. Kristensen og S. Baviskar (2009): *Børn i Grønland – En kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Christoffersen, J. (red.), L.G. Hendriksen, N. Filskov, H. Schaumann, M. Zarrehparvar & C. Badse (2019): *Børn og unge – Status i Grønland 2019*. København: Grønlands Råd for Menneskerettigheder og Institut for Menneskerettigheder – Danmarks Nationale Menneskerettighedsorganisation.
- Dahl, K.M., H.S. Kloppenborg & N.J.M. Pedersen (2020): *Kortlægning af døgninstitutionsområdet i Grønland*. København: VIVE – Viden til Velfærd Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Departementet for Familie, Ligestilling og Sociale Anliggender, Opfølgende tilsynsrapport, Juridisk sektortilsyn, Socialforvaltningen i Tasiilaq og dens forvaltning af det sociale regelsæt inden for børneområdet, 20. juni 2017, side 7-8 (Institut for Menneskerettigheds sagsnr. 17/00867).
- Departementet for Sociale Anliggender (2009): *Anbefalinger angående børns og familiers trivsel*. Nuuk: Grønlands Selvstyre.
- Departementet for Sociale Anliggender og Justitsområdet (2020): *National handlingsplan mod forældres omsorgssvigt af børn 2020-2030. Børn og familier i centrum – et mere sammenhængende børne- og familieområde*. Nuuk: Grønlands Selvstyre.
- FN's Børnekomité (2017): Concluding observations on the fifth periodic report of Denmark, 26 October 2017 (CRC/C/DNK/CO/5), punkt 19 og 21, tilgængelig på http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=CRC/C/DNK/CO/5.
- Heckman, J.J. (2008): The case for investing in disadvantaged young children. *CESifo DICE Report*, 6(2), 3-8.
- Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn, tilgængelig på: <http://lovgivning.gll/lov?rid=%7bC0568A94-99F2-442B-A3EB-554FDBF9F77F%7d>
- Langballe, Å. (2011): *Den dialogiske barnesamtale. Hvordan snakke med barn om sensitive temaer. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*. Oslo: NKVTS.
- Larsen, C.V. L. & P. Bjerregaard (2019): *Vold og seksuelle overgreb i Grønland. Et notat baseret på befolkningsundersøgelserne i Grønland*. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- Larsen, C.V. L., C.B. Hansen, C. Ingemann, M.E. Jørgensen, I. Olesen, I.K. Sørensen, A. Koch, V. & P. (2019): *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018. Levevilkår, livsstil og helbred. Oversigt over indikatorer for folkesundheden. SIF's Grønlandsskrifter nr. 30*. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- MIO Meeqqat Pisinnaatitaaffiik Sullissivik/Børnerettighedsinstitution (2015): *Lad os styrke børns rettigheder sammen*. MIO Meeqqat Pisinnaatitaaffiik Sullissivik/Børnerettighedsinstitution. Nuuk.

- MIO Meeqqat Pisinnaatitaaffiik Sullissivik/Børnerettighedsinstitution (2019): *Kommune Qeqertalik. Børnetalsmandens rejserapport fra kommune Qeqertalik, 2019*. MIO Meeqqat Pisinnaatitaaffiik Sullissivik/Børnerettighedsinstitution. Nuuk.
- Naalakkersuisut. (2018): *Naalakkersuisuts Strategi mod seksuelle overgreb 2018-2022: Killiliisa – lad os sætte grænser*. Nuuk: Naalakkersuisut.
- Niclasen, B. (red.) (2019): *HBSC Greenland Data fra Skolebørnsundersøgelsen 2018*. SIF's Grønlandsskrifter nr. 32. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.-D. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (2018): *Børn og unge i Danmark. Velfærd og Trivsel*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Pedersen, C.P. & P. Bjerregaard (2012): *Det svære ungdomsliv. Unges Trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste folkeskoleelever*. SIF' Grønlandstidsskrifter nr. 24. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Pedersen, N.J.M., M.S. Kollin, A.L.T. Jordan & L.H. Flarup (2016): *Inkorporering af FN's børnekonvention i Grønland. En analyse af økonomiske og administrative aspekter gennem sammenligning med Norge*. København: KORA – Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning.
- Social- og Indenrigsministeriet, Justitsministeriet og Naalakkersuisut (2020): *Grønlandsk-dansk tværgående samarbejde for en styrket indsats for udsatte børn og unge i Grønland. Endelig rapport, sommer 2020*. København: Social- og Indenrigsministeriet, Justitsministeriet og Naalakkersuisut.
- Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik (2017): *Initiativ om understøttelse af det grønlandske selvstyre på området for socialt udsatte børn og unge i Grønland*. Odense: Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik.
- Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik (2018): *Strategisk ramme og faglig retning. Koncept for omlægning til en tidligere forebyggende indsats for børn og unge i udsatte positioner*. Odense: Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik.
- Socialt Udviklingscenter SUS (2019): *Det Sociale Landkort – En kortlægning af aktører og indsatser for børn i Grønland*. København: Socialt Udviklingscenter SUS.
- Østergaard, T.G., B. Grube & C.V.L. Larsen (2019): *Sorg i Grønland. En undersøgelse af sorg og kortlægning af sorgaktører og tilbud*. København: Det Nationale Sorgcenter.

VIDEN
VELFÆRD

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD